

FESTA **DE LES**
LLETRES
FALLERES

VALÈNCIA 04/05/18

FESTa **DE LES**
LLETRES
FALLERES

Depòsit legal

V-1263-2012

Títol

Premis Lletres Falleres 2018

Edició

Federació Lletres Falleres

Acadèmia Valenciana de la Llengua

Revisió de textos

Aviva Sagunt

Podeu seguir totes les activitats dels Premis de les Lletres Falleres en

www.lletresfalleres.info

facebook.com/lletresfalleres

twitter.com/lletresfalleres

gplus.to/lletresfalleres

06 **Premi Enric Soler i Godes**
Al millor article d'un llibret de falla

12 **Premi Malva d'Alzira**
Al millor poema satíric d'un llibret de falla

16 **Premis Mocador i Emili Llueca**
Al millor assaig d'un llibret de falla

68 **Premi Portal de Valldigna**
Al millor poema líric d'un llibret de falla

72 **Premi Murta**
Al millor microrelat d'un llibret de falla

76 **Premis Mestre Ortifus**
A la coherència i portada d'un llibret de falla

82 **Premis Climent Mata**
A la millor maquetació d'un llibret de falla

86 **Premi Comfet**
Al millor contingut infantil d'un llibret de falla

90 **Premi #PLF18**
Al millor text satíricofaller breu

94 **Premi Lletres Falleres**
Al llibret de falla +complet

Introducció

Des de fa ja set anys, creem un espai en el qual conflueix la nostra cultura amb els protagonistes que fan possible que perdure any rere any. La **Festa de les Lletres Falleres** és, al remat, un acte amb què es tanca tot un exercici faller i es reconeix la tasca que dediquen les comissions a la festa fallera i a la nostra identitat com a poble, amb un element protagonista: el llibret faller. Perquè aquests volums, en major o menor mesura, són molt més que un grapat de lletres i explicacions del monument. Els llibrets fallers són poesia, sàtira, assaig, disseny, il·lustració; són la condensació d'un tema i de totes les branques que assoleix, i alhora són una llavor que sembrem per tal que, dintre de moltes dècades, les falles del futur sàpien com era la festa en aquesta època de la història. I, sobretot, els llibrets de falla són **CULTURA VALENCIANA**. Així, en majúscules. Una eina que serveix per a vertebrar el territori, de Benicarló a Dénia, passant per Borriana, Sagunt, València, Gandia, Alzira, Xàtiva, Torrent i per totes les poblacions i comarques que fan possible que cada mes de març els carrers s'engalanen de cadafals, de música i de festa.

Per tot això, la Festa de les Lletres Falleres és un punt de trobada de tot el que representem com a poble i com a festa. I en aquesta setena edició hem de celebrar la incorporació de dos nous premis, provinents de la Junta Local Fallera d'Alzira i de la Falla Portal de Valldigna de Tavernes, que s'uneixen a l'elenc format per la Falla Malva d'Alzira, la Falla Mocador de Sagunt, l'Associació d'Estudis Fallers, l'Associació Amics del Mestre Ortifus, la Junta Local Fallera de Xàtiva, la plataforma Malalt de Falles i l'Associació Cultural Comissió d'Estudis Fallers de Torrent. Aquest any hem rebut un total de 593 treballs repartits entre els nou premis que atorguem: Lletres Falleres (67), Comfet (28), Soler i Godes (99), Ortifus (62), Climent Mata (57), Murta (52), Portal de Valldigna (59), Malva (110) i Mocador i Emili Lluca (59).

Uns treballs provinents de 22 municipis valencians: Xàtiva, Sagunt, Alzira, Silla, Borriana, València, Algemesí, Gandia, Carcaixent, Torrent, Païporta, Albal, Tavernes de la Valldigna, Cullera, Puçol, Paterna, Oliva, Mislata, Sedaví, Dénia, Albalat, Sueca. Augmenten els premis i les participacions, i amb ells la il·lusió per continuar engrandint la nostra cultura. I ho fem, com sempre, amb una festa literària en què es donaran a conèixer els guardonats i les comissions falleres, els autors i els col·laboradors que fan possible aquest desplegament giraran al voltant d'un mateix objectiu: la promoció del llibret de falla com un poderós altaveu lingüístic i artístic que mostra una societat festiva diversa i plural. Perquè el llibret és l'únic element que no es crema després d'acabar un exercici.

El llibret és el guardià de la nostra memòria.

Premi Enric Soler i Godes

Al millor article d'un llibret de falla

Organitza | Associació d'Estudis Fallers

7

Des de fa uns anys, els llibrets de falla han obert les seues planes per acollir articles diversos que contribuïxen a la creació i la reflexió al voltant de la festa de les Falles. Amb este objectiu, conflüixen l'esforç editorial que duen a terme les comissions de falla i la participació de col·laboradors individuals. Amb la voluntat de distingir este treball conjunt es convoca el Premi Soler i Godes, que du el nom del president fundador de l'Associació d'Estudis Fallers i destacat estudiós de la festa fallera.

Comissions nominades

- Falla Sant Vicent - Empar Iturbi de València, amb un article del col·lectiu Sinià titolat "Res tan valencià com enviar a fer la mà".
- Falla Vilanova de Gandia, amb l'article "Una foguera en Sunset Boulevard", de Francesc Cremades.
- Falla Víctor Pradera d'Algemesí, amb un article de Patricia Moragón, que porta per títol "Girls just want to have fun".
- Falla Joan Ramon Jiménez de Xàtiva, amb l'article "Noves tecnologies i Creativitat", de Rafa Tortosa.
- Falla Benlloch - Alexandre VIé de Xàtiva amb l'article "Sobre la figura del mantenidor de les presentacions falleres i la seua aportació literària" de Guillem Alborch.

Article guanyador

Falla | Víctor Pradera d'Algemesí

Autora | Patricia Moragón

Títol | Girls just want to have fun

Allà per l'any 83, una joveníssima Cyndi Lauper rebentava les llistes d'èxit amb una cançó que no només va polvoritzar els rècords de vendes sinó que també es va convertir en tot un himne per a les dones. Aquella cançó, amb el ritme perfecte per a ballar fins a cansar-se, reivindicava que elles també volien poder gaudir del seu temps lliure com més els abellira, com vulgueren.

Portava com a títol «Girls just want to have fun» ('Les xiques només volen passar-ho bé'), i va ser una de les primeres a trencar amb eixe tòpic ranci que totes les cançons sempre havien enaltit i que defensava que les dones eren éssers perfectes i bells, amb l'únic objectiu de ser admirades i elogiades pel galant de torn.

Potser no creieu que siga per a tant; només és música, en diuen alguns, però, reflexionem un poc! Si ho penseu bé, encara hui ballem als casals al ritme del «Tres veces guapa», i és que aquest pasdoble de Jorge Sepúlveda versionat pel mateix Manolo Escobar és una de les cançons falleres per excel·lència. Aquesta innocent cançoneta, sense que ens n'adonem, se'ns

clava al cervell repetint, potser sense voler, aquest mantra que totes les dones portem aprés de casa: «Antes muerta que sencilla».

Maria Isabel, ja de ben menuda, sabia el que es feia. A cap dona se li acut no voler ser una *pretty woman walking down the street* quan ix de casa, o sí? Vosaltres què en penseu? Encara continuem parlant d'una cançoneta innocent? O per contra ja podem afirmar que les cançons calen ben fons i que tenen efecte al nostre cap?

Si sou d'aquells que no vos agraden els enfrontaments i preferiu dir allò de *¡No me mires, no me mires, déjalo ya!*, potser és el moment que deixeu de llegir, perquè aquest debat ja està inventat i no som ni els primers ni els últims que el tractem. Si ens llegira algun musicòleg antic de segur que faria seues les paraules de Chenoa i ens diria que *Cuando tú vas, yo vengo de allí*.

Fa temps que va aparéixer un corrent anomenat *musicologia feminista* o

de gènere que no només busca destapar les veus de compositores i artistes silenciades i ocultades darrere de compositors i artistes masculins, sinó també animar tots els mortals que gaudim d'aquest privilegi sonor a reflexionar sobre el missatge de la música pel que fa al gènere.

Si posem tot açò dins d'una coctelera, li afegim una culleradeta de tradició i un poquet de falles, el colpet que hi pot eixir tombaria el més pintat i li provocaria una ressaca pitjor que les que es tenen el dia 20 de març. Llavors, serà millor que anem a pams, ja sabeu, *despacito*.

El primer que tots hem de tenir clar és que la música és una part molt important de la nostra vida. Ens acompanya en els millors moments i en els pitjors. Tothom tenim aquesta cançó que ens fa eixir a ballar encara que estiguem desfets, però també existeixen les cançons que ajuden a digerir una pèrdua o una situació complicada.

Pel que fa al tema de les falles, no cal ni dir que és una peça fonamental de la nostra festa, però, estem utilitzant-la adequadament? Vegem, quina ha sigut la banda sonora que ha acompanyant les cercaviles i resta d'actes durant tota la història de les falles? La resposta és, *depende*. I de què depén? *De según cómo se mire todo depende...*

Al principi dels temps, quan els homes encara vestien de panerola amb el vestit eixe negre lluent que tots han dut però del qual tothom s'avergonyeix, la música que acompanyava els fallers eren els pasdobles.

Sí, potser ara ens pareixen cançons casposes i retrògrades que només utilitzem per a anar a l'Ofrena, però en la seua època foren un èxit. Ara, per contra, si a alguna xaranga se li ocorre tocar algun pasdoble fora d'acte protocol·lari, ja poden córrer! Perquè ara el que es porta és que la xaranga toque coses mogudetes per a ballar, i *¡que el ritmo no pare!*

Les xarangues i les cançons populars més actuals han guanyat la partida al pasdoble, cosa que no és estranya si tenim en compte que vivim en una època marcada per l'Instagram i els *likes* del Facebook. No obstant això, hi ha una cosa que alguns pasdobles i algunes de les cançons més actuals continuen tenint en comú: el seu missatge discriminatori.

Estem bons, al final tot tindrà pegues! Segur que molts esteu pensant això! D'altres potser s'enfaden més, es pensen que els estem prenent el pèl i els ve al cap allò de «Marieta, Marieta, no me toques la bragueta...». Però sí, tot i que ens pese, tot i que no vulguem acceptar-ho, els missatges innecessaris i fora de to estan per tot arreu i no sempre hem intentat canviar aquesta tendència que denigra segons quins col·lectius.

Farà uns anys, des del cap i casal es va promoure que es canviara la frase de la típica cançó de xaranga «Maricó, el que no bote» per una altra que no ferira els sentiments de ningú. Ara, alguns intentem recordar que la cançó ha de dir «Borinot, el que no bote» i quan se'ns oblida perquè ens hem passat amb les cassalles o perquè el subconscient ens traeix mirem als costats avergonyits resant que ningú no ens haja sentit.

Tot un triomf per als col·lectiu LGTB, no trobeu? Però, i les dones? Què fem amb el sexisme? Com afrontem les cançons que denigren la figura de la dona? I aquelles que estableixen estereotips per a ambdós sexes i que ens marquen de per vida? *Y se formó la gozadera...*

Quin embolic, veritat? Quantes coses cal tindre en compte... I només per poder fer festeta... El problema és que no és només una festa, no és només música:

és un estil de vida. Els qui som fallers ho som perquè ens encanta, igual que els qui són fans d'Alejandro Sanz ho són perquè es tornen bojós sentint les seues cançons, perquè *se les enamora el alma, se les enamora...* Aquest és l'argument principal pel qual hem de tenir cura del que sentim.

Des d'alguns governs i associacions han començat a mobilitzar-se per intentar que algunes cançons extremadament sexistes i denigrants no sonen en les festes populars. Amb aquest objectiu, en alguns pobles que subvencionen les festes que organitzen els festers s'han prohibit certes cançons per considerar-les sexistes.

Alguns estan completament en desacord amb aquesta mesura, la titlen d'excessiva i acusen els seus precursors d'atemptar contra la llibertat d'expressió. Altres, per contra, l'aplaudeixen i consideren que *nada de esto fue un error*, que és un pas endavant en la lluita contra el sexisme. Ja veieu, per a gustos, colors.

Està clar que no per sentir una cançó sexista et converteixes en la persona més retrògrada del món, però també és cert que cal tenir en compte que certs rols o models que estan representats en la música, televisió o Internet són els que els joves acaben repetint, com si aquests tingueren sempre la veritat absoluta. Les ments joves, llavors, dúctils i mal-leables com les que més, es deixen portar i simplement *follow the leader*.

Totes les persones necessitem algú o alguna cosa que ens oriente, que ens guie, i el problema resideix aquí mateix. No podem pretendre canviar les actituds o comportaments d'algú sense fer-ho nosaltres primer, perquè, si així fóra, els qui aprenen de nosaltres podrien recriminar-nos, amb tota la raó que, *me has enseñado tú, tú has sido mi maestro*.

I per tant, a quina conclusió arribem? Potser, el resum més sensat i el que inclouria totes les parts diria alguna cosa com que s'ha d'acceptar el poder social de la música i del seu missatge i que, a partir d'ací, hem de treballar tots junts per aconseguir que la banda sonora de la nostra vida, de les nostres festes, siga un exemple a seguir per a les noves generacions. Només així construirem una societat sana en què tots puguem ballar i cantar sense sentir-nos atacats o discriminats. Com deia Aretha Franklin, només cal tenir en compte una cosa: *Respect!*

Premi Malva d'Alzira

Al millor poema satíric d'un llibret de falla

Organitza | A.C. Falla Malva

Patrocina | Ajuntament d'Alzira – Regidoria de Cultura

Col·labora | Fundació BROMERA per al foment de la lectura i Escola Valenciana

13

El Premi Malva Alzira busca potenciar una major presència de la poesia satírica, de llarga tradició històrica i popular entre els valencians, en els llibres de les comissions falleres, ja que la ironia, la crítica i la sàtira són aspectes que han estat sempre associats al món de les Falles. Així, es pretén evitar la progressiva desaparició, en els últims anys, de les explicacions en vers del monument faller o d'aquells poemes solts que fan un repàs en clau d'humor de totes aquelles notícies, successos i fets ocorreguts als nostres pobles o al món que ens envolta.

Comissions nominades

- Falla Víctor Pradera Ferran d'Aragó d'Algemesí amb "Superherois al rescat" de Patrícia Moragón Fandos.
- Falla Plaça del Forn d'Alzira amb "Hauràs de pixar assegut" de Xavier Barber Asensi.
- Falla Sagrada Família 'Corea' de Gandia amb "Un gat amb botes vanitós, en les xarxes socials és un mentider ben gros" de Josep Enric Gongu.
- Falla Verge de Sales de Sueca amb "Coses del Llenguatge" de Francisco Fernández Ruiz.
- Falla Cambro de Tavernes de la Valldigna amb "El tio Collons" de José Antonio Martínez Giner.

Poema guanyador

Falla | Cambro de Tavernes de la Valldigna

Autor | José Antonio Martínez Giner

Títol | El Tio Collons

Entre els fums de la *Cremà*
el Tio Collons insisteix
si a partir de l'endemà
el càrrec que ostentarà
serà el que ell es mereix.

El problema persistent
des de temps molt ancestrals
és que ha fet més d'un intent
de tindre un càrrec decent
i amb rellevància especial.

La primera ocupació
d'un càrrec prioritari
dins de la delegació
de la seua comissió
va ser la de secretari.

Només va durar un dia
per abús d'activitat:
i el Tio Collons dimitia
entre queixes que emetia
a un conegut sindicat.

L'any següent va transcendir
que era encarregat del bar,
perquè ell solia dir
que li encantava servir
cassalla abans de sopar.

Però aquesta situació
el feia massa feliç
i va haver de fer abandó;
en cada consumició
ell se'n feia cinc o sis.

Quan la UNESCO va arribar,
eufòrics per l'optimisme,
l'hi van voler col·locar
però ell es va negar
al·legant favoritisme.

Ja solament li quedava
ser la fallera major,
i als amics els comentava
que ara mateix es tallava
el pam i mig de penjoll.

Fins que un dia el Tio Collons
va sentir interiorment
que de totes les opcions
i càrrecs en condicions
volia ser president.

I està feliç i pagat
amb la nova ocupació,
perquè diu que ha delegat
el treball més complicat
i ja no pega ni brot.

Premis Mocador i Emili Lluca

Al millor assaig d'un llibret de falla

Organitza | A.C. Falla Mocador i l'Arxiu Camp de Morvedre
Col·labora | Ajuntament de Sagunt, Gabinet de Promoció del Valencià
de l'Ajuntament de Sagunt i Yogur de Fresa

17

Des de l'any 2010 es convoquen estos premis al millor assaig sobre Falles i cultura popular valenciana publicat en un llibret de falla. El Premi Mocador té com a àmbit la Comunitat Valenciana, mentre que el Premi Emili Llueca és per una falla del Camp de Morvedre.

Finalistes Mocador

- “L'etapa predemocràtica de la transició a les Falles de Xàtiva (1974-1979)” de Guillem Alborch Mallol (Falla Molina Claret de Xàtiva).
- “Les Falles i la política: entre el valencianisme i el poder. 1ª part (1850-1962)” de Rafa Tortosa García (Falla Plaça de Jesús de València).
- “La ciutat de les naus” de Manolo Sanchis Ambrós (Falla Joan Ramon Jiménez de Xàtiva).
- “La falla transplantada” de Manolo Sanchis Ambrós (Falla Dos de Maig i Voltants de Paterna).

Finalistes Emili Llueca

- “Anatomia d'una falla” d'Albert Llueca Juesas (Falla Plaça Rodrigo de Port de Sagunt).
- “La falla digital. Nous models de comunicació amb el públic” de Jorge Alcaide Marzal (Falla Plaça Rodrigo de Port de Sagunt).
- “L'evolució dels monuments” de Gaby Collado Soria (Falla Plaça Rodrigo de Port de Sagunt).
- “La música tradicional de la festa de les falles” d'Eduard Caballer Baquero (Falla La Victòria de Port de Sagunt).

Assaig guanyador Mocador

Falla | Plaça de Jesús de València

Autor | Rafa Tortosa García

Títol | Les Falles i la política: entre el valencianisme i el poder. 1ª part (1850-1962)

«Era eminentment literari, fugí de ficar-se en política... i la política el va matar».¹ El mestre Enric Soler i Godes descrivia així el periòdic *La Donsayna, col·lecció de música alegre i divertida en solfa valenciana*, una iniciativa de Josep Bernat i Baldoví i de Josep Maria Bonilla ajudats per Pasqual Pérez. La primera edició eixia el primer de desembre de 1844 i és, juntament amb *El Mole*, una de les primeres manifestacions literàries en forma de periòdic de la Renaixença valenciana.

Esta citació inicial ens serveix per a establir el punt de partida de diverses manifestacions ocorregudes a mitjan segle XIX al territori valencià. La Renaixença valenciana és la manifestació més important, doncs hi ha una important iniciativa de recuperació de la llengua dels valencians, amb un moviment dirigit principalment per la societat Lo Rat Penat. Esta

1. El 13 de setembre de 1934, el mestre Enric Soler i Godes iniciava una sèrie de nou articles sobre la Renaixença a València al setmanari *El Mirador*. En este cas, el text s'extrau del número 315, de 24 de febrer de 1935.

iniciativa està influïda per l'aparició, també durant aquella època, de l'imaginari de la identitat dels valencians gràcies als escriptors romàntics de l'època. A més a més, les dècades centrals del dènou comporten el naixement de les falles actuals, amb la presència de notícies als periòdics, l'evolució de la foguera simple a la foguera monumental —*vulgo falla*— i la important aparició del llibret de falla, que, en conseqüència, és quan naix la falla moderna.²

Des d'aleshores, les falles i el valencianisme confluiran en un mateix camí en què un dels seus principals companys de trajecte serà la política, i estaran influïts en totes les parades de la història dels valencians. Certament, com veurem, fins a l'arribada del segle xx, el seu trajecte serà en paral·lel, en una època embrionària tant de les falles com del valencianisme. La política,

.....
2. «Humor i sàtira en els papers fallers», *Levante* (1956), recollit en Fuster (1992: 76).

tant l'establida al poder com pels distints corrents existents, influirà el seu esdevindre tant per la seua afecció o pel seu rebuig així com a l'inrevés, ja que quan les falles i el valencianisme han fugit de ficar-se en política, la política els ha «matat».

Amb el present assaig plantejem la relació entre les falles i la política, basada principalment en el control des de quotes de poder. A este inevitable enllaç cal afegir el valencianisme —tant el cultural, el temperamental i, evidentment, el polític—, que al llarg de la seua història ha estat una batalla en què les falles han estat en el conflicte.

Prenem les paraules de Francisco Pérez Puche per fer una síntesi d'esta relació, basant les falles com una comunitat humana en actiu. Estes «han sido siempre tentadoras para el poder, que no se ha mostrado remiso a utilizarlas, precisamente. Claro está que los métodos no han sido siempre los mismos: el ordenancismo inicial, la directa intervención primera, irá siempre sustituida paulatinamente por otros sistemas más “adecuados” al momento hasta alcanzar grados de muy alta manipulación, mediatización o dirigismo. Las fallas de base, las comisiones anónimas, quizá no hayan apreciado en sus carnes el fenómeno... Pero de la observación general del período que estamos considerando [1939-1975] se desprende, con bastante claridad, que la fiesta fallera, en su cúspide,

en sus entresijos, ha sido un objeto maleable —y no sabemos si decir que maleado— del que se ha servido el poder de cada instante para defender sus intereses» (Pérez Puche-Lladró, 1978: 9).

L'inici de l'imaginari valencià, la Renaixença i les falles modernes (1850-1900)

El 1849, el xatívi Vicent Boix Ricarte publicava el *Manual del viagero y guía de los forasteros en Valencia*, mentre que el 1867 veia la llum la llegenda històrica *Omm-Al-Kiram o La expulsión de los moriscos*. En ambdues publicacions descrivia les Falles com una festivitat de la vespra de Sant Josep dins d'unes narracions descriptives de la història i dels costums valencians. Estes narracions, aparegudes en un munt de publicacions, li han servit al cronista oficial de la ciutat de València per a ser considerat com l'historiador que marca un punt d'inflexió en el discurs d'identitat col·lectiva dels valencians. Com diu Josep Ramon Segarra,

el conjunt de la seua obra «va posar en circulació una sèrie de referents que estarien en la base de la Renaixença valenciana i que, en avant, no han pogut ser passats per alt en la cultura regionalista. La imaginació de la identitat valenciana que resulta de l'obra de Boix es fonamenta en un repertori de caràcter històric compost, entre altres, per tres elements bàsics. En primer lloc, la figura èpica del rei Jaume I, en la doble vessant d'heroi conqueridor i de pare fundador del poble valencià; en segon lloc, la revolta de les Germanies com a aixecament popular contra l'absolutisme estrangeritzant de Carles I; i, finalment, els furs, interpretats en clau liberal com a sàvia constitució, garant de les llibertats i de les institucions del Regne, l'abolició dels quals el 1707 marcaria la decadència dels valencians» (2006: 189).

L'historiador, una de les principals figures del magma romàntic del liberalisme amb Balaguer i d'acord amb una tradició anticoncentralista, va configurar estes premisses que serviren com a base de la identitat col·lectiva, una reconstrucció a partir de la història, un patriotisme que donara un sentit ordenat a la participació política en els espais locals i provincials com a alternativa a l'autoritarisme estatalista dels moderats en el poder (Segarra, 2006: 196). Cal dir, però, que tota esta narració, amb la davallada del poble valencià amb la posterior annexió a Castella, l'absolutisme monàrquic i, sobretot, la desfeta de la

Guerra de Successió, no tenia per objectiu marcar distàncies entre una història pròpia i una història espanyola diferent sinó tot el contrari: es tractava de fer-les convergir i identificar-les de tal manera que resultaren indestriables (Archilés, 2007a: 512).

A més de Vicent Boix, també caldria destacar la labor dels liberals progressistes Vicent Salvà, Josep Maria Bonilla o Pasqual Pérez, doncs les seues activitats van anar molt més enllà de l'estricta producció poètica i l'activisme polític va ser un dels trets més definidors del grup, reivindicant aspectes culturals i particularistes valencians, i sempre sota una interrelació amb el patriotisme espanyol (Archilés-Martí, 2001: 162). Com hem vist a l'inici d'este assaig, el noms d'algunes persones van estar vinculats a la publicació dels primers periòdics escrits en valencià, que eren un instrument per la difusió del liberalisme. El seu to satíric i crític enllaça perfectament amb les Falles que s'inicien en aquella

època, ja que estos noms també estigueren darrere de molts dels versos i llibrets explicatius, els quals apareixen a mitjan segle XIX. Respecte de la figura de Josep Bernat i Baldoví, el qual és important per ser el primer autor d'un llibret de falla, no ho serà tant en la reconstrucció de la identitat dels valencians i ni en la Renaixença valenciana; almenys no sembla que n'haja estat, en cap moment, un dels pilars fonamentals.³

Establerta una configuració inicial de la identitat valenciana, calia promocionar-la. I esta fou l'empresa de la Renaixença:⁴ contribuir en l'elaboració d'una narrativa de la identitat valenciana contemporània, i com diu Ferran Archilés «calia aportar materials i iniciar una tasca de (re)construcció de la identitat pròpia. Es tractava d'inventar una tradició, per utilitzar l'expressió inevitable, d'imaginació de la regió. I d'aquesta labor no parteix un camí unidireccional, que hauria de conduir indefectiblement a l'adopció d'un plantejament

.....
3. Podeu consultar el treball de Vicent Simbor (2002) sobre *Josep Bernat i Baldoví i la Renaixença* en què explica ben bé la posició política i literària de l'escriptor suec en aquella època.

4. En els següents paràgrafs intentem exposar conceptes importants per entendre el paral·lelisme entre les falles, el valencianisme i la societat política del moment. Sobre la Renaixença es poden consultar interessantíssims i complets treballs: per a este assaig hem seguit, principalment, Ferran Archilés i Rafael Roca.

nacional alternatiu a l'espanyol. La Renaixença al País Valencià va servir, sens dubte, per a introduir una tensió, per a plantejar una redefinició dels àmbits identitaris que podien esdevenir potencialment conflictius o simplement plurals, tot i que subordinats al nacional espanyol» (2007a: 498).

El moviment de la Renaixença va atorgar a la llengua pròpia la centralitat en la definició de la identitat valenciana. El valencià, que va estar el vehicle per al conreu literari, va passar a ocupar un pes simbòlic capital (Archilés, 2007a: 510).

Dins de la Renaixença cal considerar dues figures per damunt de tot: Constantí Llombart i Teodor Llorente, doncs seran les figures destacades de dos corrents amb tarannàs i pensaments diferents però que, en tot moment, tindran clara la importància de la llengua en esta construcció identitària dels valencians. Així, Llombart afirmava el 1887 en un assaig d'ortografia que:

«Más no es asunto baladí el cultivo de nuestra lengua; en ella está como encarnado el espíritu de un gran pueblo, y siendo el primero de los elementos que constituyen la existencia esencial y característica de cualquier país, es un deber principal, una sagrada obligación la que todos tenemos de conservar y perfeccionar el materno idioma, inapreciable herencia que nos legaron nuestros venerables antepasados».⁵

Constantí Llombart va liderar el grup dels *poetes d'espardenya*, aquell caracteritzat per una producció literal més quotidiana i popular, com poguera ser la premsa satírica i el sainet. Llombart inicialment es mostrà radical-progressista i després republicà amb una defensa de la descentralització política, on este moviment estaria construït per la xicoteta burgesia valenciana (Villena, 2014). Teodor Llorente, amb un perfil polític més conservador, considerà que la millor manera de canalitzar i de fer fecunda la Renaixença consistia a mantindre-la en un terreny apolític, exclusivament literari (Roca, 2007: 422). Fou qui liderà el sector amb un tarannà més culte, l'anomenat dels *poetes de guant*.

.....
5. Ferran Archilés pren la cita de Climent Martínez, J. D. (2003): *L'interés per la llengua dels valencians (segles XV-XIX)*, Consell Valencià de Cultura, València, p. 284.

Aleshores, es podria afirmar que Llobart i Llorente, amb les diferències que els van caracteritzar, van contribuir a la construcció de la identitat *regional* valenciana, entesa com un artefacte, com una construcció de naturalesa *cultural* (Archilés, 2007a: 494 i 509). Una de les claus per a esta construcció identitària fou la fundació, el 1878, de Lo Rat Penat, la «societat d'amadors de les glories de València i son antic Regne», que va exercir una tasca fonamental a l'hora de recuperar, fixar i inventar el patrimoni artístic i històric valencià. A més a més, ha estat una destacada institució per a entendre la relació entre el valencianisme, la societat —civil i política— i les falles, com veurem més avant.

Lo Rat Penat, a banda del conreu de la llengua pels seus membres —el quals no van negar en cap moment la unitat de la llengua sinó que la

van reafirmar⁶—, desplegaren una intensa tasca excursionista, que contribuí a definir el paisatge valencià com a peça central de la seua imaginació simbòlica de la identitat valenciana (Archilés, 2007a: 513). I des d'esta fixació del paisatge i del patrimoni és com s'intenta fixar l'àmbit geogràfic d'esta imaginada regió —amb l'aglutinació de les províncies de Castelló, València i Alacant—, i donar-hi un sentit d'identitat territorial que mantinguera la continuïtat temporal, històrica (Archilés, 2007a: 514). En esta configuració geogràfica, els renaixencistes van establir un imaginari de la identitat valenciana basat en un món agrari —cal recordar que el procés va coincidir amb la primera fase de l'arrancada econòmica valenciana, basada en una dinàmica agricultura d'exportació—, centrat principalment en l'horta de València, el que A. Piqueras (1996) denomina «la identitat valenciana central».

Este darrer fet és important, atés que la identitat valenciana és configurada i promocionada d'acord amb els costums, tradicions i pensaments de

6. De fet, esta identitat regional valenciana primigènia, com diu Juan Carlos Colomer, «no era anticatalana, doncs era patent la seua admiració i respecte cap al català i Catalunya fins el punt que el reconeixement de la unitat de la llengua era una premissa indispensable per als pertanyents a este món cultural» (2012: 384).

l'*hinterland* de València, i que com diu Alfons Cucó, «el que habitualment denominen Renaixença és un producte gairebé exclusiu de València o, com a màxim, de les comarques que envolten la ciutat» (1989: 112). Esta representació de la identitat dels valencians fou assumida i promoguda pels diferents sectors polítics, tant pels sectors conservadors com pels progressistes de la Renaixença, i àmpliament assumit pel republicanisme blasquista, moviment amb gran capacitat de mobilització social (García Carrión, 2014: 102).

Esta configuració identitària amb l'entorn de l'horta, les tasques agràries, les vestimentes de l'època o les festivitats del calendari seran motiu central de les produccions artístiques i literàries. La pintura costumista i de gènere, el teatre popular o les novel·les —sobretot de Blasco Ibáñez— a més de la creació de la Fira de Juliol en 1871 o les Falles tindran una forta penetració dins de la societat valenciana, i que, tot plegat, refermen els valors identitaris

valencians i espanyols sense que aquests entren en conflictes entre ells (Villena, 2014).

En definitiva, a la finalització del segle XIX es va arribar a construir una identitat valenciana entesa en termes etnoculturals; es va fer una revaloració del valencià en un tòtem d'identificació simbòlica i es va definir un àmbit simbòlic valencià caracteritzat per una identitat històrica, en què s'exaltava l'etapa medieval com a període *daurat*: una concepció del territori, amb la suma fraternal de les tres províncies de Castelló, de València i d'Alacant; la idealització d'un patrimoni tangible —arqueològic— o intangible —el paisatge de l'horta i la barraca com a prototípics— i una autoimatge molt estatitzada (Archilés, 2007b: 95 i 145).

En tot este procés de configuració de la identitat dels valencians conviuen les Falles, uns festejos que també tindran un procés configuratiu propi fins a erigir-se en festa gran. I, clar, les Falles han estat influenciades per este procés identitari així com la certa convulsió política viscuda en la segona part del segle XIX. El valencianisme emergent i les Falles segueixen uns camins paral·lels fins que a les darreries del segle Lo Rat Penat crea els premis a les millors falles (1895).

Abans d'este encreuament, les Falles, els seus cadafals, mostren la convulsió política viscuda a la ciutat de València, amb crítiques, principalment,

de caràcter anticontra centralista, amb el seu rebuig al sistema de Restauració borbònica i les denúncies àcides del desgovern, de les desigualtats socials, de la corrupció política, de la política espanyola a Cuba, del poder de l'Església, del caciquisme o de les mancances de la política municipal. L'elecció de les temàtiques està condicionada pel pensament polític dels promotors dels cadafals fallers, uns veïns del barri de distintes classes socials on predominava la xicoteta burgesia. Esta evidència és important, ja que assistim, com denomina Antonio Ariño, a l'època de la falla política.⁷ A part de la possible crítica política apareguda als cadafals fallers, també es feia ressò d'este *joc* polític el dia de la *Cremà*, atés que algunes d'aquelles falles plantades durant les

.....
7. El període de la falla política es produeix entre 1890 i 1900, encara que des de 1871 existeix ja un gran percentatge de falles amb crítiques polítiques. Cal destacar tres grans grups: crítica a la política colonial, crítica al sistema polític de la Restauració i la crítica a la política local. Podeu consultar A. Ariño (1990b: 127-132).

monarquies alfonsines van arribar a cremar-se amb el so de *La Marsellesa* i l'himne republicà de Riego, acabant sovint en manifestacions i protestes populars que solien ser reprimides per la Guàrdia Civil, com va passar el 1895 (Patraix, 2013). Cal observar com les falles començaven a tindre identitat; així, van ser motiu de suspensió el 1896 al·legant un estat d'excepció existent però que va estar condicionat per altercats, diguem-ne, polítics:

«Por orden del capitán general se ha suspendido la celebración de las tradicionales Fallas, autos de fe, que desde muy antiguo se queman en las calles y plazas la víspera de San José. La medida tiende a evitar que se altere el orden, como ocurrió el pasado año, cuando unos chiquillos cogieron varios peleles que representaban personajes políticos, paseándolos por las calles y quemándolos después [...]. Se cree que el estado de guerra no se levantará hasta pasadas las fiestas de San José».⁸

L'elecció de temàtiques amb continguts de crítica social, moral i política començaren a resultar incòmodes per al poder, així que es posà interès a limitar-les i posar-hi entrebancs de totes les maneres possibles per part de les classes dominants (Patraix,

.....
8. *La Correspondencia de España*, 16 de març de 1896.

2014). Tot s'esdevé, principalment, d'acord amb el canvi d'intencions de la burgesia, que deixa de ser revolucionària perquè que ja ha assolit el poder polític, i es llança a consolidar les seues estructures polítiques de poder i a estendre la seua hegemonia social. Resseguint a Lluís Patraix, ens afirma que «per aquest motiu, i com un primer pas, la censura comença a produir-se sobre les manifestacions de cultura genuïnament populars que es feien fora de la seua influència i control, com ara les falles, per després, i com a segon pas, intentar suplantar-les per altres semblants però introduïdes per ells, per tal d'aconseguir la seua “domesticació” i servilisme als seus interessos» (2013). Des de l'ajuntament es va començar a practicar la censura prèvia, la qual obligava a reformar projectes, enfosquant-los i tornant-los completament inintel·ligibles, o filtrava i decantava els temes en una determinada direcció. Com diu Ariño, «las fallas eran una fiesta marginal al poder, una práctica simbólica sospechosa y peligrosa, que debía ser

sometida a vigilancia y control» (1992b: 84). El 1851, la premsa recollia esta acció:

«Costumbres populares. Las hogueras (falles) con que se celebra la víspera de San José en la ciudad de Valencia, han tenido que sufrir este año, según dicen de aquella capital, la previa censura de la autoridad, a causa sin duda de las escandalosas escenas quemadas en los últimos años, que puede decirse eran el polo opuesto de la moral en acción. Esta precaución disminuyó su número el día 18; pero en algunas de ellas aún se observaba cierta tendencia anti-conyugal que los versos más o menos malos del tablado, o los comentarios del vulgo se encargaban de explicar. En la calle de San Narciso se quemó una que representaba un labrador y una nodriza. En la plaza de San Francisco hubo otra que entretuvo todo el día a los curiosos; representaba un matrimonio malavenido, y estaba compuesto de dos grupos bastante bien arreglados. Por la noche se amenizó el auto de fe con algunas piezas que tocó una música militar».⁹

Evidentment, el ban de l'alcalde de València, el Baró de Santa Bárbara, en cap moment fa una referència directa a esta censura i es centra en l'exclusivitat de permetre o no l'erecció de les fogueres:

.....
9. *La España*, 22 de març de 1851.

«Hay costumbres que suelen convertirse en abusos perjudiciales, y entre ellas la de encender hogueras en la noche víspera a de San José, ha llamado muy particularmente mi atención, tanto por los perjuicios que irremisiblemente han de seguirse a los edificios que con tanta gloria de Valencia, como de sus moradores, se están embelleciendo; y al paso que se halla dispuesta mi autoridad a conceder los permisos que, no estando en contraposición con lo establecido en el bando general de buen gobierno se soliciten por personas responsables, ordeno y mando:

Artículo único. Se prohíbe encender hogueras de cualquier clase que fuesen, en las calles y plaza de esta capital, sin expreso permiso de mi autoridad.

Los contraventores, sus padres, parientes o encargados, serán responsables de la falta de cumplimiento, incurriendo en las penas que, según circunstancias, tenga a bien imponer.

Valencia, 16 de Marzo de 1851».¹⁰

El filtre de l'autorització sembla que no tenia el seu efecte de control, i a pesar que els promotors fallers sol·licitaven el permís continuava havent-hi temàtiques i crítiques censurables als ulls de les autoritats, així que decidiren arbitrar-les amb uns impostos desmesurats. L'any 1872 es va començar a reglamentar un impost de 10 pessetes a qui volguera plantar una falla, en un intent evident d'ofegar econòmicament els seus promotors, xifra que va anar augmentant any rere any fins a arribar a ser de 60 pessetes en 1885, una quantitat difícilment assumible per les economies populars d'aleshores (Patraix, 2014). El 1884, el periòdic *La Época* es feia ressò d'estos arbitris i feia una crítica de la situació establerta per l'ajuntament:

«Por otra parte, desde hace pocos años decae la fiesta tradicional de les falles: este año sólo se han levantado cuatro de esos cadalsos en donde la justicia popular condena al fuego á los grotescos personajes en los que simboliza los vicios, extravíos y ridiculeces que más llaman su atención. El Ayuntamiento contribuye

.....
10. Citat en l'article de J. de Fenollar: «Nuestras típicas fallas no tienen un origen muy remoto», *Las Provincias*, 15 de març de 1931.

á que se abandone ese espectáculo tan característico de Valencia, gravándolo con un fuerte impuesto. Nuestros cultos ediles no quieren que se divierta el pueblo con arreglo á los antiguos usos. Les parece cursi todo lo que no lleve el sello de la moda parisién».¹¹

Esta forta pressió dels arbitris municipals va fer que en 1886 no es plantara cap falla dins de la ciutat. *Las Provincias*, el dia 17 de març, feia crítica d'este fet: «Todas las tradiciones populares se van desvaneciendo a medida que el Ayuntamiento va estableciendo arbitrios. ¡Son muy valencianos nuestros ediles!».¹² Esta pressió de l'opinió publica, a més del desig de festa de les classes populars, va fer que l'autoritat municipal fera una reducció substancial de l'impost. Així és que el 1887 es plantaren 29 falles (Ariño, 1990a:103).

.....
11. *La Época*, 23 de març de 1884.

12. Citat en Ariño (1990a: 102).

Esta forma de controlar les falles, com hem vist, va causar un debat en la societat que la premsa va recollir amb opinions crítiques dirigides cap a l'autoritat. Així és que, al llarg dels huitanta del segle XIX, trobarem una barreja de crítiques i propostes de reconducció de les Falles. La més significativa és la Teodor Llorente (que va signar sota el pseudònim de Valentino), publicada el 1883 a *Las Provincias*, publicació de la qual era el director. D'acord amb el seu perfil de burgés conservador, després de criticar les accions del govern municipal —«los enemigos de estas antiguallas se proclaman muy amantes del pueblo»—, proposa que «en vez de matar las fallas indirectamente, elevando la cuota de la licencia, consignaría cien duros, bien poca cosa para las arcas municipales, y ofrecería un premio de mil reales a la que más se distinguiese por lo ingenioso del pensamiento y lo artístico de su ejecución, y dos de quinientos a las que siguiesen en mérito; y es seguro que por el aliciente del premio y el puntillo de ganarlo, tendríamos todos los años docenas de vistosas fallas, que no sólo servirían de gran diversión a los valencianos, sino que atraerían forasteros con la creciente fama de un espectáculo tan original. Recomiendo la idea a los entusiastas socios del Rat-Penat...».¹³

.....
13. Citat en Ariño (1990a: 108).

Tot este conflicte, i d'acord amb les insinuacions aparegudes als anys huitanta, va desencadenar un punt d'inflexió en les Falles, centralitzat en l'atorgament de premis a les millors falles. Com hem dit, Lo Rat Penat fou la primera institució a fer-ho i cal recordar que la institució valencianista estava copada per la burgesia local. Lluís Patraix (2014) afirma que «l'estratègia duta a terme, sota el pretext d'establir el "bon gust" a les sàtires falleres, n'era molt clara: el que pretenia realment era assimilar la festa mitjançant la seua institucionalització i buidatge dels seus continguts, tal com passava amb els carnivals, una altra manifestació de cultura popular incòmoda per al poder». Esta idea, gràcies a la pressió de la premsa, fou institucionalitzada el 1901 amb les conseqüències que les Falles passaren a ser planificades i tingueren una organització més centralitzada i jerarquitzada, i així desapareixia l'espontaneïtat, la presència del foc com a element central, la sàtira i la crítica, la

manca d'estructures centralitzades i la diversió i l'entreteniment netament populars.

A més a més, les Falles començaren a impregnar-se de l'exaltació de la identitat valenciana, aquella que Lo Rat Penat —o la Renaixença, o la burgesia local— estaven conreant, com hem indicat més amunt. Amb la nova centúria, consolidat el nou model faller, els cadafals començaran a omplir-se de llauradores i símbols de l'horta així com de tot tipus d'elements d'exaltació i personalitats de la nova identitat *patriòtica*. Estes noves temàtiques falleres, de tarannà apologètic,¹⁴ desbancaran les referències polítiques, socials i anticlericals que havien estat mostrades en les dècades anteriors. No obstant això, l'esperit crític de bona part de les falles va perdurar, en major o menor grau, durant tot el primer terç del segle xx.

.....
14. De fet, fins al final del segle xix, a penes es trobem falles apologètiques. La primera referència es troba el 1895 amb la famosa falla de la plaça de *la Pelota* dedicada a l'alcalde Reig (Ariño, 1992b: 225).

El valencianisme polític. El valencianisme temperamental de les falles (1900-1931)¹⁵

Encetada la nova centúria, el primari imaginari de la identitat dels valencians es desenvoluparà en un valencianisme temperamental conreat durant tot el segle xx, segons els factors polítics amb els quals conviu. D'este imaginari identitari, però, naixerà un altre valencianisme: el polític, on el punt de partida és el discurs *De regionalisme i valenticultura* de Faustí Barbera a Lo Rat Penat l'any 1902,¹⁶ tot dins d'un context de crisi del liberalisme i de

.....
15. En este apartat, respecte al binomi falles-valencianisme, cal remetre el lector al complet treball d'Antoni Ariño (1992b): *La ciudad ritual. La fiesta de las fallas*, el qual hem seguit.

16. El discurs va ser pronunciat el 7 de desembre de 1902. A més, va ser publicat en 1910 en una edició comentada pel mateix autor, qui reivindicava la plurinacionalitat d'Espanya, defensava els usos públics i cultes del valencià, i demanava un autogovern per als valencians.

la identitat nacional espanyola que li era associada. Seguirà, i amb més força, apostant com a nucli de la identitat la llengua dels valencians (Segarra, 2006: 203). Com diu Ferran Archilés, «aquest va assentar les bases perquè, al llarg de la segona i tercera dècada de segle, es consolidara un nacionalisme valencià. Seria tasca d'aquest nou valencianisme polític primer, i nacionalisme després, reinterpretar la identitat regional com a identitat nacional, o en tot cas en tensió amb la identitat nacional espanyola» (2007a: 517). Una altra cita important serà la fundació de l'Assemblea Regionalista Valenciana el 1907.

També cal destacar l'augment d'activitat política a o primeries dels anys vint i amb l'inici de la dictadura de Primo de Rivera, ja que alguns valencianistes van acollir favorablement este colp dictatorial entenent que representava un trencament amb el règim de la Restauració i podia suposar el fi del centralisme. En aquest marc hem de situar la formació d'Acció Valenciana al novembre de 1923 i l'elaboració d'un projecte de Mancomunitat Valenciana, que fou presentat per la Diputació de València pel febrer de 1924. La dictadura, però, prompte va mostrar el seu caràcter centralista i uniformador (Garcia Carrión, 2015: 69).

És evident que este valencianisme polític es basava en la configuració de la identitat regional valenciana, però

cal dir que les altres forces polítiques valencianes —conservadores o blasquistes— també interioritzaren bona part del programa regionalista. A més a més, va permetre als republicans que la identitat regional arrelara en amplis sectors socials de les classes populars, que eren la seua base electoral (Archilés, 2007b: 154). És interessant com el discurs de l’imaginari de la identitat valenciana els va vindre com pa i mel als republicans, els quals promocionaran un imaginari costumista, amb el paisatge de l’horta i la ciutat de València, amb el clar exemple de obra literària de Blasco Ibáñez o l’obra pictòrica de Sorolla. A estos exemples podem afegir altres manifestacions artístiques i culturals com el teatre valencià (el sàinet), la música i el cine,¹⁷

.....
17. És interessant com l’anàlisi del mitjà cinematogràfic, clau per a la conformació d’una cultura de masses, ens pot proporcionar punts de reflexió interessants per a entendre com es va imaginar la identitat dels valencians al llarg del segle xx. Serà una constant en les produccions cinematogràfiques

que a més d’espais de socialització van contribuir a consolidar i incrementar la construcció de la identitat regional valenciana. Una identitat regional que era assumida i interioritzada per una gran part de la població de manera que esdevenia la manera d’interpretar la seua identitat col·lectiva (Archilés, 2007a: 516). I cal no oblidar-se de la importància d’un esdeveniment com va ser l’Exposició Regional del 1909 per a la fixació de la iconografia regional.

Davant esta configuració, la identitat regional valenciana i les Falles van anar guanyant terreny en la societat durant les primeres dècades del segle xx. Aleshores, cal insistir en la posició dels blasquisme, doncs fou la força política que més temps va governar l’Ajuntament de València durant el període estudiat: 1902-1910, 1916-1923 i 1931-1936. Com diem, encara que assumiren bona part de l’imaginari identitari de la regió valenciana, en cap moment es consideraren valencianistes sinó tot el contrari. Esta contrarietat ve configurada per diversos factors. El primer, és la qüestió de l’espai per conrear el valencianisme. Com diu Josep Andrés, «d’una banda, la ciutat de

.....
valencianes l’aparició de l’Albufera, el món de l’horta, dones amb el vestit regional, la ciutat de València, els Poblatos Marítics, la música, el folklore, l’exaltació popular o la reivindicació de les festes i els costums valencians. Cal seguir l’interessant treball de Marta Garcia Carrión (2014: 103-109).

València havia de ser, veritablement, el cap i casal que articulés un país notablement desvertebrat. I, a la ciutat de València, al primer terç del segle xx, hi manaven els blasquistes. D'altra banda, si en cap lloc s'havia de trobar quelcom semblant a l'essència nacional valenciana era en el poble, infinitament menys contaminat per segles de "desnacionalització" del que ho estava aquella burgesia valenciana, que ni sabia ser burgesia ni sabia ser valenciana. I, entre les classes populars, almenys a les de la ciutat de València, també hi manaven els republicans. Uns republicans que, amb la seua visió estretament municipalista de la política que, quan no divagava per les altures del cosmopolitisme, era incapaç de veure més enllà de l'horta de Russafa» (2003: 184). Un altre factor important fou el seu espanyolisme declarat, amb un discurs federalista i anticentralista amb elements secundaris com l'anticlericalisme o el populisme obrerista. I este posicionament enllaça amb un tercer factor que és l'oposició a la

Renaixença, atés que el blasquisme entén que fou una monopolització dels «felibres reaccionaris» de Llorente (Andrés, 2003: 189). Este deslligament sobre la Renaixença va comportar oposar-se al conreu del valencià i a fer una escassa valoració de la història i cultura diferencial valenciana. En definitiva, com va dir Joan Fuster, «el blasquisme no arribà ni a ser regionalista, perquè ignorava la regió. Els tocs federals del seu programa mai no foren sentits amb excessiva sinceritat».¹⁸

Les Falles, pel seu caràcter de festa popular i el seu tarannà poc religiós, encaixen perfectament en l'ideal del blasquisme. De fet, quan la majoria republicana va controlar l'Ajuntament de València el 1902, van estar suprimides les subvencions a les festes religioses que tradicionalment sufragava el consistori. Aleshores, es fomentaren les festes del Carnaval i la Fira de Juliol. La processó del Corpus, encara que en un primer moment no fou subvencionada, amb les pressions dels comerciants entra dins d'estes però amb la promoció de la part civil. Respecte de les Falles, el republicanisme entenia que calien ser estimulades mitjançant premis (Ariño, 1992b: 120-121) i que en poc de temps van desbancar del calendari festiu local

.....
18. Fuster, J. (1968): «Un país sense política», en *Serra d'Or*, citat en Josep Andrés (2003: 179).

a la resta de festes tradicionals —la Fira de juliol, el Carnaval, les Festes de Maig o el Corpus— i suposaren «el triomf de la celebració de la modernitat, de la ciutat de concepció burgesa, assentada sobre un conjunt de festeigs de caràcter marcadament popular i amb profundes arrels en la cultura popular d'Europa occidental (Hernàndez i Martí, 1996: 40).

D'acord amb tot allò exposat, la consolidació de les Falles és evidenciada per la forma determinada d'entendre la identitat dels valencians, per un sentit de pertinença, més dictat pel temperament i la mentalitat col·lectiva que per formalitzacions ideològiques a l'ús. Tota esta descripció terminològica és, com hem apuntat adés, el resultat del desenvolupament de l'imaginari identitari valencià: el valencianisme temperamental, que Antonio Ariño defineix com:

«La falla no és ja un ritus instrumental que gravita al voltant

d'una significació transcendent, sinó que troba el seu sentit i raó de ser, per una part, en el joc satíric i l'afirmació de la identitat veïnal i, per l'altra, en l'expressió de la pertinença ètnica. La transitivitat simbòlica es resol en reflexivitat; el ritual faller del segle xx no celebra ja la vinculació amb un patronatge religiós, encara que aquest significat podia ser important per determinats grups socials, sinó que evoca la pertinença i adscripció de tots els valencians a una 'communitas' comuna, i expressa els valors d'atorgar-se a aquesta solidaritat primordial. A aquesta vivència, que es situa en un pla pre-polític, que imagina l'existència de lligams trans-socials més decisius, autèntics i profunds que els vincles de l'estructura imperant, és el que hem denominat valencianisme temperamental» (1993: 87).

Les falles conreen este valencianisme temperamental al primer terç del segle xx, des que es creen els premis a les millors falles, en els quals es valora per damunt de tot el seu aspecte artístic deixant en un lloc secundari i retòric la crítica, la sàtira i la protesta. Aleshores, estem en l'època de la consolidació la falles apològiques,¹⁹ que no són més que uns cadafals

.....
19. Podeu consultar l'assaig «Falles apològiques» de Joan Castelló (2010), qui fa un estudi exhaustiu d'este tipus de cadafal al llarg de la història de les Falles.

que pràcticament s'obliden de la crítica i se centren exclusivament en l'exaltació i la lloança d'un personatge, d'una ciutat, d'un valor ètic/moral o d'algun producte comercial, i que en definitiva es glorificava la cultura, les tradicions i els personatges de la terra. Quasi sempre València era representada per una llauradora i considerada terra de l'art, pàtria de la independència i país de la festa (Castelló Lli, 2010: 136 i 141).

A banda de la concessió dels premis a les millors falles, la relació de les falles i l'ajuntament pel que fa al control de la festa serà la censura. El consistori continuarà revisant els projectes dels cadafals fallers i censurarà temàtiques segons la configuració política. A part de les falles d'exaltació i apologia valenciana, continuarà havent-hi falles amb crítiques polítiques i de caràcter social de tipus veïnal, les quals seran les més censurades doncs a l'autoritat li provocaven molts problemes; de fet, foren pràcticament eradicades.

A la fi de l'època, a les portes de la instauració de la II República Espanyola, les Falles es consoliden com a festa major, d'atracció turística, gràcies sobretot a la Sociedad Valenciana de Fomento del Turismo i el Comité Central Fallero, entitats que van promocionar i, potser, organitzar la festa de forma autònoma sense la participació directa del consistori municipal. A més a més, la promoció de les Falles amb el Tren Faller (1927) i la conseqüent expansió de la festa a altres poblacions valencianes va convertir les Falles en la festa valenciana per excel·lència. Com diu Antoni Ariño, les falles van servir per fer «pública fe» de militància valencianista, ja que es van nodrir «en las diversas fuentes del valencianismo cultural y político, también contó con su propio panteón de intercesores, con sus símbolos e imágenes y, por supuesto, con sus sacramentos. Pero, ante todo, debe resaltarse que la fiesta global funcionó como liturgia de la identidad colectiva [...]. De este modo, *Senyera* e *Himne* eran a un tiempo los símbolos máximos de la identidad valenciana y de la liturgia fallera» (Ariño, 1992b: 35).

Per cloure l'anàlisi d'este període, és imprescindible citar la revista *Pensat i Fet*, una publicació que com veurem més endavant serveix d'instrument de mesurament de la relació entre el valencianisme —la seua evolució dins del camp cultural i polític— i les Falles, atés que el seu comportament davant les Falles i la societat és similar al que es produeix en la mateixa

feita al llarg dels seus seixanta anys d'existència. Des del seu naixement, l'any 1904, ja mostren, com ells deien, un «bon humor, vida perfumada per l'amor a les glòries regionals, sentit després de cada excursió».²⁰ Josep Maria Esteve, Ricard Sanmartín, Francesc Ramil i Eduard Abarca, entre altres, vinculats als cercles del catolicisme i del valencianisme, van conformar una penya humorística, la qual va adquirir aspectes formals el 2010. Són clares les intencions d'este grup de valencianistes al llibre d'actes:

«La Agrupació “Pensat y Fet” ha donat un pas de progres, un pas de vida, un pas d'activitat en l'acció cap al històric Ideal del Valencianisme. [...] L'agrupació serà per dalt de tot valenciana, serà caball espill del genit de la rasa: culta, artística, emprendedora y, com tot bon valencià tindrà també en l'esperit, lo seu

.....
20. Llibre d'actes del grup *Pensat i Fet*, citat en ADEF (2011: 3).

poquet d'humorisme sa y sanser; eixe humorisme satirich y valent que repta sense ofendre, que crítica sinse humillar, al que fa objecte de les sehues sátires, eixe humorisme que tan real encarnació té tots els anys en les famoses Falles de San Chusep».²¹

L'*alma mater* de l'agrupació, sens dubte, va estar la publicació fallera *Pensat i Fet* des de 1912, que es declarava disposada a «enaltir la terreta». El gran èxit de la publicació, que es prolongaria en el temps, radica en la qualitat gràfica de les portades, el nivell literari de les col·laboracions, sempre en valencià, i la pluralitat ideològica entre les diverses tendències del valencianisme, conservador o d'esquerres, que es mantingué sempre que fou possible (Baydal, 2016). En definitiva, les planes de *Pensat i Fet*, des dels seus inicis, es fan ressò d'un valencianisme fonamentat en la llengua i la cultura, per al qual la comunitat lingüística és la base d'una identitat compartida. Pel que fa a les Falles, els impulsors de *Pensat i Fet* van considerar que eren el terreny ideal per a transmetre i fer arribar als sectors més populars de la societat valenciana el valencianisme emergent (ADEF, 2011: 6).

.....
21. Citat en ADEF (2011: 4).

El valencianisme autonomista. Les falles populars i valencianistes (1932-1937)

Amb la proclamació de la II República Espanyola, davant la crisi de legitimitat de la dictadura de Primo de Rivera, es va obrir un espai per al creixement del valencianisme polític. Com bé afirma Ferran Archilés, «caldría destacar que el valencianisme polític va modificar la dimensió política que hom podia atribuir a la identitat dels valencians; és a dir, va mostrar que era possible *polititzar* aquesta identitat, i aquesta és, en definitiva, la seua màxima transcendència respecte de la tradició del regionalisme» (Archilés, 2009: 95). De fet, van aparéixer discursos i grups polítics explícitament nacionalistes tant a esquerra com a dreta. Dins d'esta pluralitat ideològica del valencianisme dels anys trenta, però, es van mantenir les línies bàsiques de la narració rebuda (Segarra, 2006: 207). Així mateix, durant este esclat valencianista és quan apareix la terminologia de País Valencià,

considerat com un significat geogràfic i no tant com polític i social.²²

Cal destacar dos aspectes d'este valencianisme nouvingut que, a pesar de ser una minoria, va ser molt actiu i va anar guanyant influència. Per una part, considerar els mecanismes que va usar per fer una difusió social dels seus plantejaments valencianistes que arribara a altres àmbits de la societat civil més

22. Vicent Baydal (2015) ens documenta que «com va indicar Joan Fuster, va ser en les planes de la revista *Acció Valenciana*, publicada entre 1930 i 1931, on va començar a utilitzar-se i reivindicar-se el terme. Es tractava del butlletí quinzenal d'Acció Cultural Valenciana, una organització de jòvens historiadors i filòlegs nacionalistes entre els quals hi havia progressistes i conservadors, com Manuel Sanchis Guarnier, Emili Gómez Nadal, Joan Beneyto o Felip Mateu i Llopis. La terminologia va ser ràpidament adoptada per la gran majoria del valencianisme fins al punt que l'empresari de dretes i promotor de l'important setmanari *El Camí* Joaquim Reig l'emprà profusament en l'opuscle *Concepte doctrinal del valencianisme*, de 1932, i aquell mateix any, en una emotiva Processó del 9 d'Octubre a València, amb presència de l'alcalde i el president de la Diputació de Castelló i representants de la ciutat i la província d'Alacant, un regidor valencianista de Sedaví féu un abrandat parlament improvisat amb les següents paraules: "Com que València —vullc dir el País Valencià— compta amb hòmens que en tots els sectors de la vida estan plenament capacitats dels nostres problemes, el nostre Estatut és la única forma de fer-los aparéixer a la vida pública sense atra finalitat que l'engrandiment moral i material del País Valencià"».

enllà dels estrictament definibles. En este cas, descartant cap identificació en l'àmbit adocrinal o institucional, els àmbits utilitzats foren el món de les Falles —una festa absolutament farcida de valencianisme— i altres cultures polítiques —la republicana, especialment— que tenien una connexió directa amb l'articulació de la identitat valenciana (Archilés, 2009: 98). I per una altra part, va ser la possibilitat oberta per la Constitució de 1931 de constituir-se en «región autónoma para formar un núcleo político-administrativo, dentro del estado español...».²³ A pesar de les limitacions del valencianisme polític, cal ressaltar la gran capacitat de situar la qüestió de l'autonomia — amb la insistent petició de l'Estatut— com una de les qüestions destacades de la vida política valenciana, fet que «va acabar obligant a fer (de grat o per força) que les forces polítiques i socials majoritàries tingueren una

23. Article 11 de la Constitució de la República Espanyola de 1931.

proposta a oferir o, si més no, a posicionar-se», afirma F. Archilés (2009: 99).

Aleshores, seguint Alfons Cucó, «aconseguir un Estatut d'autonomia esdevindria l'objectiu primordial de tots els grups valencianistes [...] Els partits amb més influència a València, el PURA i la DRV, s'havien manifestat, teòricament, com a favorables a la constitució autònoma. Era a ells, per tant, que corresponia fer-hi el primer pas». (Cucó, 1971: 200). Al cap i a la fi, l'aprovació de l'Estatut valencià va estar interromput per la guerra, però ja abans havia estat alentit per la polarització dels partits polítics al voltant del tema i per l'aïllament que va patir el valencianisme a la ciutat de València (Ramírez Aledón, 1987: 124-125).

Este tema de la reivindicació de l'Estatut aflorà als cadafals fallers plantats durant l'època republicana. Fou un dels temes més recorreguts junt a l'exaltació de la República i d'Azaña.²⁴ També la revista *Pensat i Fet* es va fer ressò de les discrepàncies sobre l'Estatut d'Autonomia en l'auca del 1933, en què els versos d'Esteve i Victòria fan una crida a la unitat dels partits. Ara bé, el fet que en les falles s'expressara una

24. Vegeu l'article d'Emili G. Nadal «Les falles i la política durant la II República», *Cal Dir*, núm. 0, 1 de març de 1977.

demanda de la autonomia política dins d'un Estat multiregional en l'àmbit d'una afirmació de la realitat sociocultural, no vol dir que les Falles compliren una funció legitimadora de valencianisme polític o que activaren una mobilització política (Ariño, 1992a: 40). Un clar exemple que sintetitza esta idea es troba en les pàgines de la revista *Pensat i Fet* de 1932, on es pregunta als regidors valencianistes quina era la relació entre festa i valencianisme. Enric Duran i Tortajada (Agrupació Valencianista Republicana) afirmava que «per a que la simbòlica popularitat de la Festa vinga en profit de l'amor que tot valencià deu sentir cap a la seua terra, cal realitzar una propaganda intensa per a dir-li cent vegades al poble que les falles, el tabalet i donçaina, la traca i l'arroç amb fesols i naps son, sense dubte, parts integrants del valencianisme; pero no son, no poden ser elles només l'ideal ja assolit del valencianisme íntegre que defensem els homens que tenim del nacionalisme valencià una idea clara, moderna i ben definida».

Joaquim Reig (Unió Valencianista) recomanava que les Falles repercutiren en profit i exaltació de la nostra terra, i «han de fugir de tot amanerament, de tota grolleria, per amararse de net esperit valencià, a fi de que siguen sempre clara manifestació d'art popular». Josep Monmeneu (Dreta Regional Valenciana) reivindicava simplement l'Estatut d'Autonomia, mentre que Francesc Soto (Agrupació Valencianista Republicana) feia un discurs semblant al seu company de partit: «no he cregut en els valencianistes que, amb tota la seua bona fe, han fet símbols de les traques, les falles i el tabalet i la donçaina; al meu entendre, això son festes y expansions populars que lo mateix es donen quan el poble està oprimat qu'es donarán quan assolisca les seues reivindicacions; vol dir que sempre estaran al marge dels postulats que deuen informar l'amor a la terra». Amb la semblança de preveure un futur pròxim sentenciava que «els símbols que deuen exaltar l'amor a la terra en els valencians els resumixc en una sola paraula: la llibertat».²⁵

Durant esta època republicana queda demostrat que les Falles foren el principal focus de valencianisme, bé siga cultural o polític. Sembla que tots volgueren acudir a la festa per reivindicar la identitat inclús fora de la ciutat de València. Un clar exemple és el

.....
25. *Pensat i Fet*, 1932.

Centre Valencianista de Xàtiva (CVX), una institució que va desplegar una gran activitat cultural i política dins del panorama del valencianisme dels anys trenta i que defensava una concepció totalitària del valencianisme, en la línia propugnada per Joaquin Reig (Sanchis Martínez, 1993: 51). El CVX va estar fortament vinculat a les falles xativines de la II República, doncs va ser la promotora del primer Concurs de Llibrets de Falla i premià les tres millors falles. Una mostra del pensament que tenia vers les Falles és el següent text aparegut a la premsa:

«Més esplèndid voldria ser este Centre amb lo que considera una tradició eminentment valenciana capaç d'estimular el sentit patriòtic necessari per a l'engrandiment i progrés del nostre País Valencià. La nostra ajuda és més d'un ordre moral i espiritual i esperem amb ella infundir l'estímul de continuació per al pervindre. ¡Vixca el País Valencià!

¡Vixca Xàtiva! ¡Vixquen les falles!».²⁶

A més a més, el 1934, el CVX va editar la revista *Xàtiva Fallera*, una publicació de «caràcter festiu i literari» i que va comptar amb Miquel Duran i Tortajada, Maximilià Thous, Angelí Castanyer, F. Navarro Borrás, F. Almela i Vives o Àngel Climent, entre d'altres, tots ells caps visibles del valencianisme d'aquells anys. Al pròleg s'establien les idees del CVX, atés que deien que «nosaltres, els valencians, podem ser valencians o deixar de ser-ho en l'aspecte polític, podem voler o no voler inscriure'ns en l'estructura nacional valenciana. Però no podem desconéixer la realitat innegable de l'Etnografia i de la Història segons les quals som un poble amb característiques diferencials ben determinades que no mai podran ser negades seriosament per cap home d'intel·lecte solvent». A més a més, el CVX i l'ajuntament van estar els encarregats d'organitzar les Falles de l'any 1935 perquè el Comité Central Faller no es va constituir. A banda de les Falles, el CVX va ser la institució que va promulgar un monument a Xàtiva dedicat a les Llibertats Nacionals Valencianes,²⁷ el qual finalment no es va erigir. Tot el caire fonamentalment cultural

.....
26. *El Radical*, març de 1934.

27. Per a qui ho considere interessant, pot seguir el treball de Germà Ramírez (1987).

del CVX va passar a ser polític quan es va constituir el Partit Valencianista d'Esquerra (PVE), amb la fusió del Centre d'Actuació Valencianista i el CVX, un nou partit integrat en el Front Popular (Ramírez Aledón, 1987: 147).

Este exemple procedent de la capital de la Costera ens serveix per a il·lustrar l'expansió de les Falles al llarg del territori valencià, com és el cas de Gandia (1928), Borriana (1928), Alzira (1930), Xàtiva (1932) i Alacant (1928), en este darrer cas anomenades Fogueres. Amb l'establiment de la II República, el valencianisme emergent i el gran apogeu de les Falles va fer que les poblacions consolidaren i organitzaren la festa amb la creació d'entitats que centralitzaren estes tasques, com van ser, principalment, els Comitès Centrals Fallers, a imitació del creat al cap i casal, i amb un cert grau de dependència des de l'ajuntament. A la ciutat de València, des de 1931, es produirà un canvi dràstic d'actitud, amb el control del consistori per part dels republicans, i la Comissió de Festes assumirà, amb

la cooperació del Comité Central Faller, l'organització i gestió de la Setmana Fallera a més de la creació de nous actes (Ariño, 1992: 165). Enric Duran i Tortajada, tinent d'alcalde, declarava que «l'Ajuntament de Valencia, per a dotar del màxim esplendor a la Festa de les Falles, deu prestar el màxim ajut econòmic als elements organitzadors, deixant en llibertat ampla al poble per a que inicié i desenrotlle una festa que al fi i al cap en el poble té els seus arrels i la seua sava de vida perennal. Res d'iniciatives de caràcter oficial que de vegades son mixtificades i contraproductes. L'Ajuntament actual, ben encertadament, al meu parer, ha sustentat aquest criteri».²⁸ Esta actitud decisiva cal emmarcar-la en un context molt determinat: la modernització de la ciutat, amb la intenció d'expressar la unanimitat, la convergència i l'ascens de les Falles a la categoria de festa major (ADEF, 1996: 36-37).

La fi d'esta època republicana, com és ben sabut, arribà amb l'inici del conflicte bèl·lic, i per este motiu no s'organitzaren les Falles l'any 1937. No obstant això, aparegueren uns cadafals fallers organitzats per cadascun dels bàndols en lliça, en un deliberat intent d'apropiació i utilització de la festa en el marc de la

.....
28. *Pensat i Fet*, 1932.

guerra, produint-se una totalització festiva.²⁹ Des del bàndol republicà es van promoure la construcció de quatre falles polítiques que s'haurien d'haver plantat al març de 1937, cosa que no s'esdevingué, tot i que els ninots s'exhibiren a la Llotja. Estos cadafals tenien una intenció propagandística al servei de l'antifeixisme i de la revolució en marxa (Hernández, 1996: 82). Per una altra part, el bàndol nacional va plantar una falla a Toledo de caràcter propagandístic i amb la intenció de reforçar les conviccions ideològiques dels valencians franquistes *exiliats* a Toledo, per mostrar els revoltats franquistes com a *alliberadors* dignes del reconeixement del poble valencià (Panea, 2005: 52):

«El Miguelete como tema central, amenazado por un lado con ser

destruido con los embates del marxismo, pero resistiendo el empuje; por el lado opuesto, las fuerzas nacionales que preparan el amanecer».³⁰

Com afirma Gil Manuel Hernández (1996: 84), «la falla de Toledo preparava clarament, a manera d'antecedent, allò que serien les directrius que regirien els falles sota el regim franquista».

El valencianisme espanyol. Les falles espanyoles (1940-1961)³¹

El 9 de desembre de 1939, a Ràdio València, el regidor de Cultura i Turisme de l'Ajuntament de València, Martí Domínguez i Barberà, va pronunciar les *Palabras iniciales de la campaña fallera 1939-1940*, on abordava les consignes i normes a complir en matèria fallera (Pérez Puche-Lladró, 1978: 16). El nou règim considerava que calia fer un diagnòstic de la festa:

«Y si en el asunto fallero hay que llegar incluso a la cirugía, no seré yo quien retroceda. A España se la sirve

.....
29. Per seguir les Falles de 1937, consulteu els treballs de Gil Manuel Hernández (1996) a l'apartat de «Les Falles i la Guerra d'Espanya (1936-1939)», pàgines 81-85; l'anàlisi de Linda Panea (2005) i l'article de Manolo Sanchis (2007).

.....
30. Citat en Sanchis Ambrós (2007: 28).

31. Esta etapa de la història fallera ja està estudiada de forma excel·lent en la publicació *Falles i Franquisme* de Gil Manuel Hernández. Aleshores, amb l'intent de sintetitzar i extraure la relació entre política i falles, ens recolzem en esta publicació, a la qual remetem el lector que vulga aprofundir en el tema.

de muchas maneras. Y no es la menos laudable ni peligrosa ésta de servirse de la pluma y de la palabra como de un limpio bisturí, previamente aséptico de pasiones mezquinas y cursilerías baratas, quemado en la llama viva de una pasión hispánica, ardiente y combativa».

Este diagnòstic els era molt evident: calia fer certes distincions, amb una comparació entre el que eren i el que es pretenia que foren les Falles, i tot amb un rerefons de crítica cap a les Falles viscudes en temps republicà:

«Conservar lo popular y desechar lo chabacano. Apasionarse por el color y desterrar el colorín. No acallar demasiado ese ambiente jocundo, abierto y un poco vocinglero de una ciudad solar y mediterránea que siente, en yema y corola, la savia nueva de la primavera; pero cuidando un poco de las formas y pensando que somos una ciudad de claro linaje en Europa, famosa en todo el mundo, para no andar en mangas de camisa precisamente a la hora de la visita» (Domínguez, 1939).

En definitiva, calia *reconsiderar-les*:

«Pero comprendemos que esta es precisamente la ocasión magnífica para revisar concepto y volver las cosas a sus cauces naturales. Acaso nuestra misión quedara cumplida total y afortunadamente si lográsemos junto con la celebración de las próximas Fallas el sentar las bases y centrar el enfoque de lo que nuestras Fiestas de San José deben ser ya en lo sucesivo. Y estas bases y orientaciones, más que traducirlas en ordenanzas y bandos, imponiéndolas (en cuyo caso caeríamos en un monólogo infecundo), hay que aspirar a crear y orientar una opinión, un gusto, un orgullo —más que crearlo, recogerlo y aprovecharlo; porque, haberlo, lo hay—, buscando el diálogo fértil y sustancioso entre la fresca iniciativa de la calle y la misión más responsable y reflexiva de la Autoridad».

I, clar, l'ombra de la censura s'esdevenia molt fosca:

«Recomendar a las Juntas Falleras, a los que preparan o ejecutan los bocetos, a todos cuantos intervienen en la Fiesta, un cuidado exquisito y una ponderación inteligente en la elección y desarrollo de los asuntos y motivos de las Fallas. Que no tenga que ser el Ayuntamiento ni los Organismos competentes del Estado los que hayan de resolver a última hora, ejerciendo una indeclinable y justificada selección.

Nosotros queremos primero
recomendar para no tener luego que
imponer».

Una altra cosa a destacar va ser
el to religiós que es volia donar
a la festa, buscar un esperit nou,
«un alarde espléndido de tacto, de
bondad, de ponderación, de cultura,
de refinamiento moral, de sentido
cristiano». Es tractava d'un procés de
sacralització, d'una exaltació religiosa
i, en definitiva, d'una apologia del
nacional-catolicisme, i que com diu
Lluís Patraix (2013), «amb la finalitat
de fer de les falles un mirall de la
ideologia del nou règim: tradicionalista,
feixista, catòlic i conservador, que amb
els anys va anar evolucionant cap a
tints més tecnòcrates, consumistes i
“valencianistes”».

Cal dir que Martí Domínguez,³² a pesar
de la seua procedència ideològica,

.....
32. Destaca la figura de Martí Domínguez
i els seus pensaments sobre el territori
valencià, tenint en compte, com diem, la
seua procedència ideològica i el moment

.....
en què es publiquen els seus treballs, els quals són crítics i
distants amb el pensament del règim polític viscut. Ressaltem
la publicació *Alma y tierra de Valencia*, apareguda el 1941,
una obra insòlita tant per la temàtica com pel moment de
la publicació, i que ha passat pràcticament desapercibuda
als ulls de les generacions posteriors. El llibre de Martí
Domínguez, com diu Alfons Cucó, «té el mèrit d'erigir-se
—amb totes les limitacions pròpies del moment i de la
procedència ideològica de l'autor— en una de les escasses
operacions pre-fusterianes de crítica i d'introspecció
col·lectives intentada al País Valencià contemporani»
(1989: 238). L'òptica de Martí Domínguez s'enfrontaria amb
l'arrelat estereotip vernacle que redueix el fet valencià
«lastimosamente a tipismo folklórico, donde el Micalet, la
barraquita, “els sarauells” y las gallinitas se obstinan en
darnos el rico y complejo ser de Valencia en una fórmula tan
simple y banal como esa del huertanismo indígena, hecho
tópico fácil en las voces destempladas y en los gestos pueriles
de tantas cupletistas españolas como aseguran ante el público,
en dos couplets sucesivos y con harta informalidad, que han
nacido en Sevilla en la huerta valenciana», citat en Cucó
(1989: 238). També cal destacar que Martí Domínguez, mentre
fou director de *Las Provincias*, es pronunciava rotundament
per la unitat lingüística, dient que «el valenciano es, pues,
un precioso catalán de Valencia. Como el andaluz es el
castellano de Andalucía». I afegia que «afortunadamente, en
la actualidad están superadas las puerilidades y bizantinismos
posibles en torno al nombre que debe llevar una lengua que,
bien se diga catalana, bien valenciana, es en esencia una
sola, aunque el mundo noblemente liberal y federativo al
que pertenecen Valencia y el Principado les permita uno y
otro nombre al margen de recelos y suspicacias». Aquestes
lapidàries paraules de Martí Domínguez es publicaven
precisament el 1962, el mateix any de *Nosaltres els valencians*
(Cucó, 1989: 239). El darrer text pertany a Domínguez (1962).

desitjós de traure de les falles allò més digne de ser exaltat, va pensar en tot moment desenvolupar la festa fallera pel costat cultural; almenys era el que somniava (Pérez Puche-Lladró, 1978).

Davant d'esta declaració d'intencions, les autoritats franquistes van *refundar* la festa. Com apuntava l'alcalde, José Manglano, Baró de Càrcer, l'objectiu principal era sotmetre a control el desenvolupament de la festa segons les directrius del règim, com es pot llegir en les cròniques dels diaris de l'època:

«[...] cambiar la faz del festejo y convertirlo en algo más elevado que lo que fue en años anteriores [...]. Esto había que deshacerlo, había que encauzar el sentido artístico... y a tal efecto se hizo un viaje a Madrid por la presidencia, en el que se recibieron instrucciones, con arreglo a las cuales se dictaron normas precisas a las comisiones, para que fuera abolido de la falla todo lo inmoral».³³

.....
33. Citat en Josep Ballester (2007).

Aleshores es va crear, el 1939, la Junta Central Fallera (JCF) —en substitució del Comité Central Faller—, establint l'ens que gestionara i organitzara les Falles amb el consentiment absolut de l'ajuntament. Com diu Antoni Ariño, «la fiesta mayor no puede ser ya ajena ni autónoma en relación con el poder político. Éste busca, así, una asunción de sus virtualidades numídicas» (1992a: 47). A més a més, l'entitat estigué al servei del règim, doncs les falles es converteixen en una xarxa d'associacions populars de base, organitzades piramidalment, amb l'alcalde al cim (Peris Llorca, 2014: 52) i foren una magnífica oportunitat de control polític i social de tota la ciutat a través de les comissions falleres, que funcionaven com si foren comitès de vigilància del barri (Patriaix, 2014). L'èxit dels primers anys, amb l'extraordinari increment de la festa, porta l'alcalde, el Comte de Trénor, a decidir l'any 1944 que la JCF siga regulada i sotmesa a normes i d'esta manera les Falles seran totalment controlades (Pérez Puche-Lladró, 1978: 61).

De la mateixa manera que la JCF va refermar el seu poder sobre les Falles del cap i casal, també estengué els seus tentacles fins a altres poblacions que plantaven falles, com per exemple Alzira, on es constitueix el mateix any la Junta Local sota l'auspici de València ciutat. En l'acta de constitució, datada el 29 de gener, podem llegir:

«[...] previamente convocados por el Sr. Delegado de la Junta Central Fallera de Valencia D. Bernardo Cano Guillart i autorizado para ello por el Jefe Local de la FET y de las JONS camarada Lisardo Piera Rosario

[...]. Constituida esta y a propuesta de la presidencia, se acordó por unanimidad nombrar Presidente de Honor al Jefe Local de la Falange».³⁴

Controlada la massa social de les falles, calia que les elits de la ciutat també gaudiren de la seua festa fallera. Esta incorporació de les classes altes i mitjanes es produeix a través de comissions falleres d'elit —El Foc o El So Quelo— i, sobretot, a través dels paradors, uns espais segregats per a la confraternització i la diversió (Ariño, 1992a: 47). Joan Fuster, el 1962, descrivia encertadament esta nova moda de la capital valenciana:

.....
34. Citat en Josep Ballester (2007).

«Durant molt de temps, els residus fòssils de l'aristocràcia i la gent fina i acabalada es va mirar amb una certa aprensió les efusions *populars* de les falles: els semblava un espectacle groller, vulgar i indiscriminat. Des de fa poc, les coses han canviat una mica. Les persones *de posició* van sentir enveja de la sorollosa joia popular: València es divertia amb les seues falles, i ells quedaven al marge del xivarri urbà. I van decidir incorporar-se a la festa. L'abundància de *nous rics*, nascuda de les últimes prosperitats agràries i mercantils va contribuir a bastament al tomb d'aquests petits esdeveniments.

València ha vist la *bona societat* col·locar-se parasitàriament al capdavant de les falles. Filles de foscos marquesos, d'opulents comerciants, de coneguts jerarques, van passar a ocupar la dignitat de *reines de la festa* —això que en diuen *fallera major*—; els sorpresos *fallers* de barri es van trobar alimentant solemnes actes oficials, amb presidències il·lustres i vestides de jaqué i discursos en castellà acadèmic; la sàtira rupestrement vigorosa, salaç i grata de la tradició del carrer va rebre la sobrecàrrega de molta ganga cursi, mestissa i de pur oripell».³⁵

.....
35. «Les falles, entre Sacha Distel i Josefina Backer», *Destino* 1284, 17 març de 1962, p. 21-22. Article reproduït al llibre de la Falla República Argentina de Xàtiva de l'any 2012 amb la traducció a cura d'Emili Navalón.

Per a tots estos fets i formes d'actuar, Gil Manuel Hernández utilitza dues terminologies que ho expliquen i sintetitzen: la totalització festiva i l'ortodòxia fallera. La totalització festiva consisteix en l'intent de posar el món de la festa al servei exclusiu i excloent de cadascun dels bàndols en lluita, adaptant-los als seus objectius polítics i pressupòsits ideològics. La victòria del bàndol franquista no féu més que consolidar i institucionalitzar la totalització festiva en el calendari oficial. De manera que la victòria franquista suposà el triomf d'una de les dues totalitzacions dels festeigs fallers i que cabaren amb l'anterior pluralisme politicoideològic de la festa fallera, afavorint allò que després seria l'afirmació del seu presumpte apoliticisme (Hernández i Martí, 1995: 574).

Respecte de l'ortodòxia fallera, esta es pot entendre com un conjunt d'idees, ritus, mites, símbols i imatges sacralitzades per l'acció fonamental de les instàncies oficials. Així, l'ortodòxia fallera, un

complex de regles i comportaments totèmics escrits o consuetudinaris, la transgressió dels quals començaria ja a mobilitzar tota una base social conservadora que s'identificava amb les *essències valencianes*, pot ser considerada conseqüència directa de la inicial totalització festiva (Hernández i Martí, 1995: 575). Aleshores, dins d'esta totalització festiva i ortodòxia fallera, les Falles es convertien en festa major i, a més a més, en condensador d'incipients sentiments regionalistes (Hernández i Martí, 1995: 568).

Una vegada més, el valencianisme s'entrellaça entre les falles i la política. Resseguint Gil Manuel Hernández, «davant la seua inofensivitat —no representava cap perill “separatista” com podia ser Catalunya—, fou ràpidament assimilat pel discurs oficial franquista, fent-lo seu i vertebrant-lo en clau conservadora i tradicionalista. Este fet comportava el foment i exaltació d'un valencianisme construït sobre un conjunt de tòpics i noves tradicions, la majoria d'ells consagrats abans de 1936 i on la primera premissa era l'afirmació de l'espanyolitat» (1996: 41). Aleshores, este valencianisme de tall regionalista es redueix al terreny cultural, especialment al folklore i a les festes tradicionals, i en cap moment serà polític, doncs «la región se utilizará sólo ahora como una realidad histórica, no política, y cuya razón de ser es simplemente por su contribución a las esencias de la nación española»

(Colomer, 2015: 164). Per tant, la regió, des d'un pla local i des d'un tarannà folklòric, començarà a implementar-se des de dues vies complementàries: la utilització de la festa fallera i l'ús interessat d'elements i signes de la regió sense significació política.

Aleshores, valencianisme i falles s'entrellacen conformant una associació entre l'esperit faller i el sentit de pertinença valenciana, i buscant la seua màxima plasmació en la festa, entesa com un moment especial per a manifestar-se, a mode de temps d'excepció tolerada i absolutament controlada (Hernández i Martí, 1995: 570). Respecte d'esta relació trobem en la revista *La Despertá* de 1953 la reflexió d'un col·laborador: «¿Quemamos nosotros las fallas porque somos valencianos o seguimos siendo valencianos por el hecho fundamental de que quemamos las fallas?». ³⁶

.....
36. *La Despertá*, 1953.

Tot este fràgil valencianisme, suportat quasi en exclusiva per les falles, pràcticament no tindrà en compte la llengua, la qual havia estat fins aleshores la mare de qualsevol valencianisme emergent. Així mateix, en esta època no es conrearan, o almenys no seran prioritaris, els símbols indiscutibles del valencianisme, aquells que després sí que ho seran.

Pel que fa a la llengua, en estes primeres dècades del franquisme, les institucions (tant l'ajuntament com la JLF) no tindran cap dubte a afirmar la seua unitat. *El Libro Oficial Fallero* de 1949 ho deixa ben clar: «Además del vínculo fraterno que une a todas las ciudades españolas y aun peninsulares, Valencia y Barcelona están unidas fuertemente por la múltiple consanguinidad del mismo mar, la misma luz, la misma lengua, la misma historia y la misma sangre». ³⁷

A pesar d'estes declaracions d'intencions, com déiem, la llengua havia estat postergada i reduïda a certs casos excepcionals. Fins i tot, en un primer moment es va prohibir tota utilització del valencià, com poguera ser l'explicació de la falla. Amb una reunió a Madrid per part d'una delegació de fallers així com alguns membres de Cifesa, encapçalats pel director de cinema Vicent Escrivà, es va aconseguir permís

.....
37. Citat en Hernández i Martí (1995: 572).

per editar en valencià els llibrets però amb la condició d'acompanyar un resum explicatiu en castellà (Ballester, 2007).

Sobre l'ús de la llengua, cal citar *Pensat i Fet* i la seua tornada l'any 1940, doncs va ser la primera revista a publicar-se en valencià en l'època franquista. La mort d'un dels seus fundadors, Josep Maria Esteve, al començament de la Guerra Civil degué contribuir a aconseguir l'autorització, la qual també estigué supeditada a incloure diversos textos i il·lustracions d'adhesió al franquisme, sobretot en els números de 1940 i 1941 (ADEF, 2011). En tot cas, les autoritats van veure en el *Pensat i Fet* un pamflet *festiu* en el sentit més fútil de l'expressió, i incapaç de danyar l'arrelament i l'expansió del nou «sentimiento nacional español» (Cortés, 1992: 249). A pesar de ser autoritzada la revista, sempre escrita en valencià, va tindre seriosos problemes d'aparèixer el 1944 —a la fi, fou l'única publicació autoritzada a incloure prosa en valencià— però

no tingué la mateixa sort en 1945, i davant d'este entrebanc el director Sanmartín va decidir publicar tot el número en vers, inclús el saluda. Un any més tard, la prohibició de publicar en valencià fou total, així que Sanmartín decidí no publicar-la per no traure-la en castellà (ADEF, 2011).

A part de la poca voluntat, per part del règim, d'utilitzar i conrear el valencià —tot el contrari—, s'afegeix la crítica i vexació que va patir la llengua pels propis gestors de les falles com Luís Martí. Així ens diuen Pérez Puche i Lladró que «las charlas del propio Martí por la radio local, su intervención en Radio Nacional, en un programa de publicidad fallera, estarán cuajadas de esas gracias en las que lo valenciano se quiere igualar a lo inculto haciendo burla de una realidad que se esconde y cayendo en los tópicos folkloristas (1978: 51)».

Pel que respecta a la simbologia, cal dir que l'any 1953 es va crear l'estendard de la JCF, que tenia el mateix format que el Penó de la Conquesta de Jaume I. *Las Provincias* ens deia que «es una excelente obra de artesanía valenciana en la que campea sobre las cuatro barras de la enseña regional, una alegoría, bordado en oro, de la Ciudad y la huerta».³⁸

.....
38. Citat en Pérez Puche-Lladró (1978: 133).

En l'assumpte dels símbols, aporten una anècdota de l'any 1940 interessant per veure com era l'ambient i la situació de direcció i constrenyiment per part de les autoritats. Com explica Emilio Camps, membre fundador de la Junta Central Fallera, la JCF va posar en marxa una espècie d'operació *banderes*: «se propuso engalanar las barriadas con fallas a base de “rojigualdas”, o lo que fueran». Com que les banderes espanyoles resultaven cares, es proposava apanyar les republicanes, encara que, en estar descolorides, seguien sent tricolor. Així que s'escolliren les senyeres amb franja blava, que eren les més assequibles. Un dia de març de 1940 València aparegué plena de senyeres, fet que va ser tota una ofensa per al governador Planas de Tovar, que va esclatar en còlera quan ho va veure:

«Planas de Tovar, que mos tractava com a gent d'un país conquistat, me cridà aquella nit i me digué que érem uns separatistes. ¡Excelencia!, exclamí jo tot asustat: Nada, nada

mañana recorreré la ciudad, y por cada señera que encuentre les caerá un año de cárcel [...]. Se passàrem tota la nit recorrent els carrers i avisant que les llevaren. Retiràrem fins la que hi havia al balcó de l'Ajuntament...Varen ser uns anys de molta repressió en les falles, que eren considerades perilloses per l'autoritat. El ministre de Propaganda ens comunicà tota una sèrie de temes que no podíem tractar en falles. (...) Endemés, l'ofici parlava d'oblidar ».³⁹

La censura actuava sense fre sobre les falles. Com hem comentat, els membres de les comissions eren controlats per les autoritats mitjançant els censos de les autoritzacions que calia que inclogueren el nom i el domicili de cadascun dels fallers així com el lloc de reunió. Ocorria també en la constitució de les juntes locals falleres. En el cas de la de Xàtiva, l'ajuntament sol·licitava informes polítics i socials al cap local de Falange Española Tradicionalista y de las JONS.⁴⁰ Posteriorment, l'ajuntament, després de l'informe pertinent, elevava al president de la JLF la composició, amb la indicació en cadascuna de les persones si era «afiliado, de buena conducta o no afecto al régimen».⁴¹

.....
39. Citat en Josep Ballester (2007).

40. LG-2277/3. AMX

41. LG-1928/3. AMX

Les falles patien la censura per partida doble. La primera, en aportar la documentació requerida conformada per l'esbós, una memòria i la crítica de la falla. L'aprovació d'esta primera part estava supeditada a comprovar en el cadafal, una vegada plantat, si tot allò aportat coincidia amb la realitat. En trobem un exemple de Xàtiva de l'any 1947, on el delegat provincial signava les directrius que havia d'abordar l'alcalde de la ciutat:

«Encarezco a Vd. tenga presente la vigilancia que debe ejercer sobre las Fallas que sean levantadas en esa población. Respecto del boceto y no obstante la censura ya hecha por esta Delegación, interesa sea examinado por Vd. efectuando sobre él las rectificaciones que considere necesarias atendiendo a las peculiares características locales que como es natural, son desconocidas por este Organismo. El día de la "Plantá", a primera hora, deberá comprobar si han sido respetadas las indicaciones de la censura, retirando los rótulos inconvenientes, moral o

políticamente, así como incluso "ninots" o grupos de ellos que no merezcan su aprobación. Deberá ponerse en contacto para esta labor con el Delegado local de esta Subsecretaría, quien tienes instrucciones a este respecto».⁴²

L'actuació d'esta censura la podem comprovar aquell mateix any, doncs després d'examinar l'esbós de falla, el delegat de la Sotssecretaria d'Educació Popular de Xàtiva va resoldre «prohibirlo por considerarlo un ataque a la política económica del Estado y una ofensa a varios organismos oficiales».⁴³

A tall de conclusió provisional⁴⁴

Cloem esta primera part del treball amb dos directrius fonamentals. Per una part, convé observar l'índex i la qualitat del valencianisme existent en aquells inicis dels seixanta i, per altra, tractar d'introduir

.....
42. LG-1928/4. AMX

43. Íbid.

44. Per motius d'extensió, hem decidit realitzar el treball en dues parts. La segona part, que aborda l'època compresa entre 1962 i 2018, presenta el següent índex:

El nou valencianisme nacionalista. Joan Fuster, l'intel·lectual convertit en ninot de falla (1962)

El valencianisme coent. Les falles intocables (1963-1976)

El valencianisme faller. Les falles blaves (1977-1989)

El valencianisme. Les falles (1989-2018)

tot allò que va significar l'any 1962, un importantíssim punt de la història dels valencians per intentar entendre el desenvolupament del valencianisme, la política autonòmica i, com no, les Falles.

Per observar la qualitat del valencianisme existent, recolzem sobre un text aparegut en la revista *Pensat i Fet* de 1960. Ismael Rosselló i Zurriaga signa l'escrit «Les dues maneres de sentir-se valencià». En una primera part ens explica com és el valencià nascut a *l'ombra del Micalet*:

«És generalment sentimental en tractar-se de les festes i de les tradicions de la seua ciutat, i s'hi associa en cos i ànima, muntant-li a flor de pell el substràtum de la raça que porta endins. Es per això que el voreu comparèixer als porrats, assistir al trasllat de la Mare de Déu dels Desemparats des del cambril a la Seu, el dia de la Patrona, guaitar el pas de les roques a la “pujà” del Palau, concórrer a les representacions

dels *miracles* pels xiquets de Sant Vicent i visitar les falles principals i les d'algunes barriades de la topografia urbana on encara solen trobar- s'hi algunes reminiscències de l'estil faller d'antany. No es deixarà res per veure-hi. Ell és a totes les passades un gran “valencianot” que en sentir els sons dels pasdobles fallers o de “l'Himno Regional”, l'emoció li posa nues a la gola. Se sent valencià de cap a peus i es barallaria amb qualsevol que li negàs aquesta seua valencianitat arrabassadora i sentimentalista».

Rosselló es planteja la següent qüestió: «¿Però és aquest exalçament cordial provocat pels festeigs típics bastant fort i de qualitat per avatar per ell sol realitzacions més transcendents?» De cap manera és la seua contestació i l'argumenta amb els següents criteris:

«Bé. Emperò no basta tot açò. Resulta eixorc aquest abrandament superficial per ell tot sol. Li cal un contingut específicament revalencianitzador. Si hom s'emociona davant aquest o aquell espectacle emotiu i corprenedor i per expressar-se parla una llengua que no és la de la terra, que no és la llengua valenciana, llavors esdevé un ciutadà inconscient de la seua responsabilitat com a element humà integrador d'un poble amb personalitat històrica pròpia. No és un valencià íntegre. Si ell l'empra però no l'ensenya als seus fills, cultivant-ne l'estudi i fent-ne l'idioma de

la llar i d'ús preferent a tots els llocs, no es podrà dir d'ell amb justícia que siga un valencià exemplar per la seua lleialtat a la cultura vernacle. Si limita la seua valencianitat només a interessar-se per les qüestions no substantives encara que de lluíssor externa encisadora, i es desentén olímpicament dels problemes que té plantejats València amb caràcter de tràgica alternativa entre l'ésser o no ésser, i la solució dels quals si ha de devenir encertada comporta la prèvia reconstrucció de la cultura valenciana per l'estudi de la seua història i geografia, el seu dret, el seu art, l'idioma i a literatura maternes, l'economia, etc. Concretament, si no impulsa i s'incorpora i col·labora ardidament en aquesta magna empresa de revaloritzar tot el que simbolitza i hi ha de perdurable a València com a Cap i Casal del País Valencià, inoperant o negativa serà la seua valencianitat ni que estiga batejat a Sant Antoni i li salte el cor de goig en sentir el refilear de la dolçaina pels carrers curulls de remors de festa».

Este text, que ben bé podria ser actual, sintetitza el valencianisme imperant d'aquella època. Un valencianisme despreocupat per la seua llengua, pel seu quefer, per la seua geografia i història i per moltes coses més, en definitiva, serà atípic i desvirtuat.

Arriba el 1962, l'any en què l'intel·lectual Joan Fuster, des de Sueca —des de fora de l'*hinterland* de València— trencarà este desvirtuat i atípic valencianisme mitjançant els pensaments recollits als llibres que aquell any va publicar: *Nosaltres els valencians*, *Qüestió de noms* i *El País Valencià*. Esta darrera publicació, una guia desenfadada del territori valencià, semblava la que menys polseguera alçaria i és la que, al principi, més polèmica va provocar. Allò que «*las muchachas se disfrazan a la primera ocasión con cualquier traje típico que tengan a mano*» va encendre el cap i casal. També s'encengueren les falles, i els fallers i les falleres. I, fins i tot, l'intel·lectual fou encés en efígie.

Bibliografia

ADEF (2011): «Pensat i Fet en la festa de les falles» dins Associació d'Estudis Fallers (Ed.), *Pensat i Fet*. València, 1912-1972. València: Faximil.

ANDRÉS PÉREZ, J. (2003): «El federalisme de Vicent Blasco Ibáñez i la qüestió valenciana», *Afers* 44, p. 175-204.

ARCHILÉS, F. I MARTÍ, M. (2001): «Satisfaccions gens innocents. Una reconsideració de la Renaixença valenciana», *Afers* 38, p. 157-178

— (2002): «Renaixença i identitats nacionals al País Valencià», dins NICOLÁS, M. (ed.): *Bernat i Baldoví i el seu temps*, Universitat de València, València, p. 51-72.

ARCHILÉS, F. (2006), «Acords i desacords. Valencianisme polític i identitat valenciana contemporània», *Afers*, 55, p. 481-510.

— (2007a): «La Renaixença al País Valencià i la construcció de la identitat regional», *Anuari Verdaguer* 15, p. 483-519.

— (2007b): «Entre la regió i la nació. Nació i narració en la identitat valenciana contemporània» dins CARNERO, T. I ARCHILÉS, F. (eds.): *Europa, Espanya, País Valencià*, PUUV, València, p. 143-185.

— (2009): «Valencianisme polític i identitat regional durant la guerra civil» dins GIRONA, A. I NAVARRO, J.: *Fa 70 anys. La guerra civil al País Valencià (1936-1939)*, PUUV, València, p. 91-111.

ARIÑO VILLARROYA, A. (1990a): «La represión de la fiesta popular», dins Ariño Villarroya, A. (dir.): *Historia de las fallas*, Levante-EMV, València, p. 101-114.

— (1990a): «La falla política (1890-1900)», dins Ariño Villarroya, A. (dir.): *Historia de las fallas*, Levante-EMV, València, p. 121-134.

—(1992a): «La fiesta de las fallas. Una liturgia civil del valencianismo temperamental», *Revista de Antropología Social* 1, Editorial Complutense, Madrid, p. 29-60.

— (1992b): *La ciudad ritual. La fiesta de las Fallas*, Anthropos, Barcelona.

— (1993): *El calendari festiu a la València contemporània (1750-1936)*, Alfons el Magnànim, València.

BALLESTER, JOSEP (2007): «El feixisme i la cultura catalana al País Valencià a la postguerra: a propòsit d'un procés de folclorització i d'eliminació» [en línia].

<<http://web.archive.org/web/20070930033337/http://>

www.uoc.edu/humfil/1939/ballester2.html [Consulta: 11-12-2017].

BAYDAL, V. (2015): «El país necessari» [en línia].

< <http://www.fundacionexe.org/web/article/470>> [Consulta: 30-10-2017].

CASTELLÓ LLI, J. (2010): «Falles apològiques», *Il·lustradors valencians d'ahir i de hui. Llibret de la Falla J. d'Aguiló – Av. Gaspar Aguilar i Adjacents*, València, p. 135-166.

COLOMER RUBIO, J. C. (2015): «Culturas políticas del nacionalismo español. El caso de la ciudad de Valencia (1958-1979)», *Franquisme & Transició. Revista d'Història i de Cultura* 3, p. 157-172.

CORTÉS, S. (1992): «El periòdic faller *Pensat i Fet* a la postguerra (1940-1951)» dins FERRANDO, A. i HAUF, A. G. (ed. lit.): *Miscel·lània Joan Fuster: estudis de llengua i literatura*, vol. 5, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 249-258.

CUCÓ, A. (1971): *El valencianisme polític (1874-1939)*, Garbí.

— (1989): *País i Estat. La qüestió valenciana*, Tres i Quatre, València.

DOMÍNGUEZ BARBERÀ, M. (1939): *Rumbos del Orden Nuevo. Las Fallas (Palabras iniciales de la campaña fallera 1939-1940. Emisión de Radio Valencia del 9 de diciembre de 1939. Año de la Victoria)*, Ajuntament de València, València.

— (1962): *El tradicionalismo de un republicano III, (Valencia fuera de órbita)*, Ediciones Montejurra, Sevilla, p. 109.

FUSTER, J. (1992): *Combustible per a falles*, Bromera, Alzira.

GARCÍA CARRIÓN, M. (2014): «La regió en la pantalla. Cinema i identitat regional valenciana en la primera meitat del segle XX», *Cercles. Revista d'Història Cultural* 17, p. 101-119.

— (2015): *La regió en la pantalla. El cinema i la identitat dels valencians*, Afers, Catarroja

Hernández i Martí, G. M. (1995): «Valencianismo fallero, franquismo y transición en Valencia», dins Tusell Gómez, J. (dir.) i Soto Carmona, A. (dir.): *Historia de la transición y consolidación democrática en España (1975-1986)*, vol. 2, p. 567-578.

— (1996): *Falles i franquisme a València*, Afers, Catarroja.

PANEA, L. (2005): «Les Falles i la Guerra Civil. La utilització d'una mateixa tècnica discursiva en dues falles del 1937 d'ideologies radicalment oposades», *Revista d'Estudis Fallers* 10, p. 51-70.

PATRAIX, LL. (2013): «Les Falles de València i la seua mutació des d'una manifestació de cultura popular, crítica i satírica a la festa de masses actual, banal, buida i domesticada pel poder» [en línia].
<http://blocs.mesvilaweb.cat/Lluis_Patraix/?p=241955> [Consulta: 5-11-2017].

— (2014): «El món a l'inrevés: falleres a València amb el puny en alt cantant la internacional a la portada de l'ABC... fa 77 anys» [en línia].
<http://blocs.mesvilaweb.cat/Lluis_Patraix/?p=260847> [Consulta: 30-10-2017].

PÉREZ PUCHE, F., LLADRÓ, V. (1978): *Fallas en su tinta (1939-1975)*, Prometeo, València.

PERIS LLORCA, J. (2014): «Populismo y literatura popular. La función de las fallas de Valencia en la extensión del *blaverismo*», *Pasajes. Revista de Pensamiento Contemporáneo* 46, p. 42-61.

PIQUERAS INFANTE, A. (1996): *La identidad valenciana. La difícil construcción de una identidad colectiva*, Escuela Libre, Madrid.

RAMÍREZ ALEDÓN, G. (1987): «El monument a les llibertats valencianes. Notes sobre el nacionalisme valencià a Xàtiva durant la II República», *Papers de la Costera* 5, Associació d'Amics de la Costera, Xàtiva, p. 121-150.

ROCA RICART, R. (2007): «Noves perspectives de la Renaixença valenciana», *Anuari Verdaguer* 15, p. 411-433.

SANCHIS AMBRÓS, M. (2007): «Les últimes falles de la República (III), 1936-1939», *Cendra. Suc de Falles*, AC Malalts de Falles, València, p. 16-28.

SANCHIS MARTÍNEZ, J. (1993): «El Centre Valencianista de Xàtiva i les falles (1932-1936)», *Llibre Explicatiu Falla Benlloch – Alexandre VI 1993*, AC Falla Benlloch, Xàtiva, p. 51-54.

SEGARRA I ESTARELLES, J. R. (2006): «El discurs històric en la construcció de la identitat valenciana contemporània: Xàtiva com a mite», *Recerques* 52-53, p. 187-209.

SIMBOR, V. (2002): «Josep Bernat i Baldoví i la Renaixença», dins NICOLÁS, M. (ed.): *Bernat i Baldoví i el seu temps*, Universitat de València, València, p. 51-72.

VILLENA SÁEZ, J. C. (2014): «La construcció identitària valenciana» [en línia]. *Clapir*, Joves Historiadors i Historiadores Valencians [publicació seriada en línia]. <http://hystoryuv.webcindario.com/identitat-nacional-valenciana.pdf> ISSN 1989-5909 [Consulta: 30-10-2017].

Assaig guanyador Emili Llueca

Falla | Plaça Rodrigo de Port de Sagunt

Autor | Jorge Alcaide Marzal

Títol | La falla digital. Nous models de comunicació amb el públic

L'any passat vaig tindre l'oportunitat, gràcies a la proposta d'Antonio Isach, de contribuir per primera vegada a l'elaboració d'un llibret faller. En eixa ocasió vaig parlar del tema que conec més directament, per la meua experiència professional i pel contacte que he tingut a través dels cursos que impartisc des de 2010 en la Universitat Politècnica de València: l'escultura digital. Com vaig dir llavors, a pesar d'haver participat ja en diverses experiències en el sector, no sóc cap figura de renom en l'entorn faller. Però és veritat que des que vaig descobrir l'escultura digital i la vaig incorporar (de forma pionera, això sí que és cert) en assignatures i cursos de la Universitat, em va atraure enormement el món de possibilitats que oferia a la nostra festa per excel·lència, les Falles.

Per una nova proposta d'Antonio, em trobe de nou davant d'un full en blanc per a parlar de quelcom que tinga a veure amb les Falles i al que jo puga fer la meua aportació. I resulta que, de llavors a ara, les coses han canviat prou en el meu xicotet camp de visió del sector. L'ús de l'escultura digital s'ha generalitzat molt, i ara hi ha una elevada demanda d'escultors

digitals. Jo mateix estic col·laborant amb alguns artistes fallers, la qual cosa constitueix tota una experiència, a més d'una gran satisfacció.

Què significa açò? Bé, d'una banda, significa que alguna cosa està canviant en el paradigma de fabricació dels monuments fallers. Comença a existir la convicció que l'ús de les ferramentes digitals contribuïx a optimitzar el procés. O potser es donen les circumstàncies (canvis en l'accés als mitjans productius, pressió de competidors pioners, més disponibilitat de la tecnologia o coneixement) perquè es produïska eixe canvi.

D'altra banda, suposa un primer pas cap a un nou concepte en un sector eminentment tradicional com este. No sé si ocorrerà tard o prompte, però és prou probable que succeïska. Quan l'any passat parlava de la incorporació de l'escultura digital en el món faller ho feia comparant-ho amb l'adopció de noves tecnologies (Disseny Assistit per Ordinador) en l'àmbit de l'enginyeria. I justificava el que ara està passant

perquè ja ha ocorregut en altres sectors, encara que amb major velocitat. Així doncs, observant l'evolució d'estos sectors, podem fer-nos una idea del que passarà, segurament de forma més lenta, en el sector faller.

I el que passarà és que gradualment, conforme el model digital es convertisca a poc a poc en l'estàndard (quelcom que prou probablement ocorrerà), totes les possibilitats que el digital oferix es començaran a aprofitar. Algunes d'elles ja les comentàrem en el passat llibret i les mencionarem de nou, junt amb altres que ja comencen a despuntar en el sector i que té un ampli recorregut si els models digitals arriben a ser l'estàndard en el procés productiu.

És cert que el món faller, com qualsevol sector amb marcat caràcter tradicional i arrelament local, sol presentar una forta inèrcia inicial davant dels canvis, sobretot si són de cert calat. Açò fa preveure, com hem dit, una incorporació més lenta d'estes tecnologies que en el cas d'altres sectors com el de l'enginyeria. Però les falles tenen a favor seu una basa important: són objectes artístics, no subjectes a condicionants funcionals (més enllà dels estructurals). I tenen moltíssimes possibilitats d'experimentació amb les tecnologies visuals. És molt possible que, amb el temps i de la mà dels avanços en el camp de la comunicació visual, les falles vagen integrant a poc a poc elements digitals que complementen i enriqueixen el

monument sense abandonar la seua essència. Està clar que estos passos se n'aniran donant a poc a poc. Però segurament tindran lloc, amb major o menor intensitat. L'art faller es caracteritza per definició per reflectir l'actualitat social, moltes vegades amb ànim de crítica o reflexió. Crec que no pot quedar al marge de l'evolució digital en què, per a bé en moltes coses i per a mal en moltes altres, estem embarcats.

M'ha paregut interessant predicar amb l'exemple, i atés que en part parlaré de canals comunicatius i tecnologies de la informació, i a més faré referència a nombroses pàgines web, se m'ha ocorregut inserir codis QR per a enllaçar les pàgines mencionades i per a citar la font de les imatges. És una forma de fer este text un poc més *interactiu* (el lector participa per a obtindre més informació interactuant amb les imatges del text), a costa d'haver d'utilitzar una vegada més eixe mòbil de què cada vegada costa més separar-se. Demane disculpes!

Adicionalment, en l'última pàgina he inclòs un model 3D virtual enllaçat a una imatge relacionada amb la Falla Plaça Rodrigo i Adjacents. Usant un mòbil i una aplicació gratuïta, és possible visualitzar eixe model sobre la imatge. Proveu-ho!

Un repositori digital de falles

És prou probable que, a mesura que avança l'ús dels models digitals en el procés de construcció de les falles, estos models passen a ser no sols arxius de fabricació sinó també models comunicatius. És a dir, que a més d'emprar-se en el procés de fresatge que servix per a obtindre les figures físiques, s'utilitzen també per a preparar models 3D digitals que poder arxivar i mostrar. Açò exigix un cert treball afegit en molts casos, perquè el model digital que s'esculpix per a fabricar no és sempre igual al model físic definitiu que s'exhibix en la falla. Per a començar, no està pintat. A més, molts detalls o elements que no es van a fresar ni tan sols es modelen. Així que, si voldríem disposar d'un model digital el més paregut possible a la falla real, hauríem de completar les figures i pintar-les. Però realitzat eixe treball, el model digital estaria complet.

Quin interès pot tindre disposar de models 3D de les falles? Més avant comentarem la iniciativa de Parot Digital, en la que també he participat, relacionada amb este tema. De moment, l'interès

pot ser merament comunicatiu.

Algunes comissions tenen en la seua pàgina web galeries d'imatges en què mostren els diferents monuments de cada any. La presència en Internet és pràcticament imprescindible en l'actualitat, i essencial si es pretén involucrar als més jòvens, nascuts ja en l'era digital. I les imatges estàtiques passen a un segon pla quan hi ha un objecte 3D que l'espectador pot manipular per a explorar-ho a la seua conveniència.

En molts altres àmbits en què s'utilitzen models 3D digitals, l'ús d'estos models com a mitjà de comunicació està generalitzat des de fa anys. Moltes empreses utilitzen visors 3D per a mostrar els seus productes *online*, de manera que qui visita la pàgina pot examinar-los des de diferents punts de vista i canviar les seues característiques (color, acabats, complements...). No seria estrany que alguna cosa semblant ocorreguera en un futur en el món faller, de manera que, donant el salt de les fotografies al tridimensional,

els models digitals es conservaren en la galeria *online* de cada Comissió per a delit dels que volgueren recordar amb detall les formes de monuments que ja van ser entregats a les flames.

Vegem un exemple ja en el propi sector: Amb motiu de la candidatura de la festa de les Falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO es va dur a terme, entre moltes altres iniciatives, la virtualització de la visita al Museu Faller. Açò permet a qualsevol persona, des de qualsevol part del món (que tinga connexió a Internet), recórrer les sales del museu i apreciar les figures exposades com si passejara en una visita real.

Encara que es tracta d'una plataforma prou immersiva, un pas més enllà en esta iniciativa seria el poder seleccionar durant este passeig virtual qualsevol d'estes figures i, en un entorn 3D, manipular-la per a acostar-la, girar-la o moure-la, establint una relació més interactiva per al visitant. Els models 3D permetrien donar este pas.

Les falles en «realitat augmentada»

Una aplicació interessant dels objectes digitals generats en el procés de creació d'una falla ve propiciada per una tecnologia que genèricament es denomina Realitat Augmentada. La Realitat

Augmentada consisteix bàsicament a generar un espai visual en què l'entorn real es veu enriquit amb elements digitals que se li superposen. Per a aconseguir esta superposició és necessari un dispositiu que pugui captar l'entorn real, processar informació i mostrar el resultat d'afegir els elements digitals. Fins no fa tant, era necessari combinar l'ús d'un ordinador amb el d'una càmera (generalment una *webcam*). En l'actualitat, qualsevol dels smartphones que usem pot fer eixa tasca. Per això es preveu que, en poc de temps, les aplicacions de Realitat Augmentada dispararan la seua presència en les nostres vides. El famós joc Pokemon Go que va arrasar en 2016 fa ús d'esta tecnologia, mostrant en la pantalla del mòbil l'entorn on ens trobem amb els personatges superposats.

Este concepte s'ha empleat ja en el món de les falles, i al meu parer té encara molt de recorregut. Una de les aplicacions més recents és la proposta de Parot Digital. El projecte Parot

Digital és una interessant iniciativa que planteja l'ús de la Realitat Augmentada per a fer accessibles els monuments fallers a qualsevol persona en qualsevol lloc del món. Òbviament, no es tracta dels monuments físics, sinó de models digitals dels mateixos. L'any passat vaig tindre l'ocasió de col·laborar amb este projecte (i la idea era formalitzar eixa relació de manera permanent) a través d'Antonio Carbonell, professional del digitalitzat 3D molt relacionat amb el sector.

La idea fa ús d'una de les aplicacions de la Realitat Augmentada més senzilles d'elaborar: associar objectes 3D a símbols estàtics (marcadors). El procediment en este cas consisteix a digitalitzar falles una vegada acabades i pintades i emmagatzemar-les en un espai web. Cada falla s'associa a un símbol únic denominat marcador. L'usuari es descarrega una aplicació en el seu dispositiu mòbil i imprimix en un paper el marcador de la falla que li interessa veure. En enfocar amb el mòbil sobre el marcador, en la pantalla es visualitza de forma interactiva la falla associada.

Però esta mateixa idea (representació d'objectes 3D en les pantalles en apuntar a una imatge-marcador) va ser usat ja l'any 2011 en la Falla de Russafa Cadis-Rector Femenia-Puerto Rico per a «incrementar digitalment» el nombre dels seus ninots. En col·laboració amb l'institut AIDO, van crear una falla en què algunes de les seues figures no eren

físiques (no estaven presents en el conjunt) sinó que estaven associades a marcadors col·locats en distints punts del monument. El visitant, a través d'una aplicació instal·lada en el seu mòbil, podia veure la falla completa en la seua pantalla.

Entre els exemples de l'ús de la Realitat Augmentada en les falles, cal citar també la proposta de caràcter experimental de la Comissió Castielfabib-Marqués de Sant Joan de l'any passat. Amb un disseny a càrrec dels arquitectes francesos Xavier Laumain i Romain Viault, la falla pretenia comunicar un missatge ecologista a través de dos elements fonamentals. D'una banda, el suport en forma d'arbre i d'una altra, un conjunt d'animals autòctons en perill d'extinció a causa de la destrucció del seu hàbitat. I efectivament, els animals pareixen haver desaparegut, perquè no estaven presents en el monument físic. Era necessari usar una aplicació de Realitat Augmentada per a veure'ls sobre l'arbre. Particularment, m'agrada

molt esta idea pel missatge que tanca i per la forma de transmetre-ho, encara que és cert que s'allunya prou del concepte tradicional de falla. Però considere que és més per la forma en què s'ha concebut la part visible (l'arbre, que per a transmetre la idea de la industrialització es compon de perfils tallats a làser), que per l'ús de la Realitat Augmentada en la resta.

Fins ara hem citat alguns exemples d'aplicacions que ja han sigut posades en funcionament en l'àmbit faller. És possible imaginar moltes més, sobretot en un sector tan creatiu i el producte principal del qual és purament lúdic i estètic. Portar un poc més enllà la interacció amb el públic (per exemple, perquè pugui triar entre diversos «ninots virtuals» en la composició de la part de la falla que es veja en Realitat Augmentada) seria relativament senzill. Desenrotllar aplicacions enllaçades amb els elements de la falla per a proporcionar dades, generar xicotets jocs relacionats amb la temàtica de la falla o facilitar la interacció dels visitants amb la gent de la falla a través de xarxes socials tampoc seria complicat. En el següent apartat mencionarem la iniciativa de Play&Go Experience com a exemple de ludificació, també coneguda com *gamificació* (adaptació d'una experiència a un joc) de la festa fallera.

La tecnologia de la Realitat Augmentada és al meu mode de veure una de les més fàcils d'incorporar en art de les falles, una vegada s'ha propiciat l'ús de models

digitals per a la fabricació de les figures. La combinació del monument faller tradicional (físic) amb elements de realitat augmentada em pareix un concepte molt poderós. Una vegada es disposa d'objectes digitals és una tecnologia francament barata (en molts casos gratuïta) i amb moltes possibilitats. És prou probable que en poc de temps vegem nous exemples del seu ús en els monuments venidors.

Aplicacions mòbils i disseny d'experiències

De la mà de la digitalització dels models fallers també és prou probable que apareguen aplicacions per a mòbils específicament disenrotllades per al seu ús durant les festes josefines. De fet, ja podem trobar algun exemple. Este apartat en realitat té una certa relació amb l'anterior, perquè moltes d'estes aplicacions poden fer ús de tecnologies de Realitat Augmentada, però no és estrictament necessari que siga així. Per això he preferit mantindre-les en apartats diferents.

Si fem una ullada al catàleg d'aplicacions corresponent al nostre mòbil, trobarem diverses relacionades amb la festa fallera (Falles València, Falles Play&Go, Tic Tac Traca!, Traca per a falles, Fallereta, Falles VR...). Estes aplicacions es basen generalment en l'ús d'informació textual i gràfica, ordenada i disponible per a la seua consulta, i enllaçada per mitjà de geolocalització amb la ubicació de les falles i altres emplaçaments rellevants. Poden a més oferir algun contingut interactiu o lúdic que enriqueisca el seu ús.

Un exemple d'este tipus d'aplicacions seria la iniciativa Play&Go Experience mencionada prèviament. L'any passat, l'empresa Nospoon Tech Lab va llançar el joc Falles Play&Go, amb una estructura semblant al mencionat Pokemon GO. En este joc, l'objectiu era aconseguir punts a base de realitzar missions en diferents punts de la ciutat geolocalitzats i lògicament relacionats amb monuments fallers i llocs emblemàtics. Per mitjà de l'ús del mòbil i l'aplicació, era possible competir amb altres participants per mitjà de jocs de realitat augmentada i obtindre regals al mateix temps que es recorria València i es visitaven les Falles. Addicionalment, l'aplicació ofería informació turística relacionada amb la festa i permetia valorar cada una de les Falles i comentar-les, a l'estil d'altres xarxes socials.

Una aproximació més propera al tipus d'interacció en què estic pensant la constitueix l'aplicació Falles VR, desenrotllada en les Falles de 2017 per Innoárea, una empresa sorgida de la Universitat Politècnica de València per iniciativa del meu company en l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria del Disseny, Gabriel Songel. Per mitjà d'ella, l'usuari podia visualitzar en el seu dispositiu la Falla de l'Ajuntament i totes les falles de Secció Especial gràcies a fotografies en 360°.

Vaig decidir provar-la per curiositat i la veritat és que està molt aconseguida. Possiblement amb més fotografies tridimensionals des d'altres punts de vista guanyaria versatilitat quant a la visualització de la falla, però com a visita virtual és molt interessant.

Encara que els exemples esmentats mostren ferramentes de per si molt interessants per a traure més partit al monument faller i a la festa, el potencial d'estes aplicacions pot veure's enormement incrementat

amb la incorporació dels models digitals de les falles. Estos models són molt més senzills d'editar, treballar i adaptar a noves funcions que els objectes reals. Amb fotografies de monuments reals som capaços de crear aplicacions en què el visitant pot completar la visita a la falla real amb una visita virtual en el seu mòbil, però amb un model digital seria possible per exemple sobrevolar-la. Podríem presentar la falla ninot a ninot de forma aïllada, o afegir música o comentaris a cada escena individualment. Podríem modificar algunes característiques com el color o incloure xicotetes animacions. Molts programes faciliten este tipus de tasques amb accions predefinides.

Sé que en este punt m'estic avançant massa. No estic dient que açò és el que serà, simplement plantege possibilitats. Del que estic segur és de la capacitat creativa del sector faller, i pense que hi hauria moltes formes d'aprofitar estes ferramentes per a dinamitzar el monument faller. És cert que actualment hi ha limitacions quant a la quantitat d'informació que pot gestionar un dispositiu mòbil, i una falla completa en 3D és molta informació!! Però superar eixes barreres és qüestió de temps. Potser les barreres culturals siguen majors. El concepte de la falla tradicional és molt sòlid (i ha de ser-ho) i és normal que no es desitge alterar-ho. Però en este cas, res del que es proposa modifica eixe concepte. Només s'aprofita la part digital del treball per a afegir contingut.

Contingut i interacció. Perquè, com ja hem mencionat, este tipus d'aplicacions pot emprar-se com a vehicle per a potenciar la participació de l'espectador en la festa. En un article titulat «Una aproximació a l'ús de les noves tecnologies com a facilitadores de la participació ciutadana en les celebracions populars. El cas de les Falles de València», escrit per María Oliver Sanz i Javier Moliner Domingo, es planteja la participació ciutadana en la festa arribant inclús al nivell d'aportació en la idea i construcció del monument. Es proposa l'ús de xarxes socials per a promoure la col·laboració en la redacció dels textos de la falla i es destaca l'important paper de la virtualització del monument com a element integrador d'eixa participació. Se cita el cas ja mencionat ací de la falla Cadis-Rector Femenia i el de la plantà virtual de la Falla Antiga Campanar en 2014, i s'explica el projecte dut a terme per l'estudi Senyor Mixuro per a la Falla Plaça Sant Joan de Xirivella de 2015, també basat en l'ús d'esta tecnologia.

Evidentment, es tracta d'accions encara puntuals i molt emmarcades en l'experimentació i en una certa consciència de la festa, però van en la línia en què s'està movent tot el món al voltant.

La iniciativa denominada Falla Immaterial, que l'any passat va dur a terme l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria-Universitat de València, n'és un exemple. No és el millor exemple, o almenys no el més adequat per al tema de què estem parlant, ja que esta *falla* no sols no usa models 3D digitals, sinó que ni tan sols està composta per ninots. Però sí que representa una idea de com és possible replantejar-se completament el diàleg entre el monument i l'espectador perquè este deixe de ser merament això. En este cas, el monument es va construïnt com una estructura de paraules que es genera, per mitjà d'algoritmes d'intel·ligència artificial, a partir dels vocables que la gent que participa va proposant a través d'Internet.

Imprimint falles?

La impressió 3D està de moda. Encara que es tracta d'una tecnologia ja *rància*, va ser fa uns anys, en alliberar-se a poc a poc les patents que restringien la seua utilització, quan es va popularitzar el seu ús. Les impressores 3D s'han introduït en les universitats, escoles, xicotets tallers... i també en transbordadors

espacials, centres mèdics, importants instituts d'investigació... Hem trobat aplicacions que van des de la fabricació de figures per a jocs de rol fins a la creació de plats de fantasia en restaurants de renom. S'han imprés xicotetes joies i també edificis i ponts, de forma experimental.

S'imprimiran algun dia les falles? No és difícil d'imaginar conceptualment, perquè si ja s'imprimixen figures a xicoteta escala i si hi ha impressores capaces de fabricar una casa, podem pensar que la tecnologia necessària ja existix. Però a hores d'ara hi ha nombrosos obstacles a véncer. No obstant això, en un capítol dedicat a l'ús de models digitals en el sector faller, és impossible d'esquivar.

Quins són eixos obstacles? La grandària és un d'ells, tant des del punt de vista tecnològic com econòmic. Econòmicament, la impressora necessària per a imprimir, encara que siga per parts, els diferents ninots (pensem en els cossos centrals de qualsevol falla, no

necessàriament de Secció Especial) és prou gran. I el procés d'impressió és lent. I com en qualsevol altre sector, però en este particularment, el temps és or. Una impressora 3D convencional pot tardar hores a imprimir una figura de a penes uns centímetres d'alt, ample i llarg. En el món faller estem parlant de metres en molts casos. Açò ens porta al primer obstacle tecnològic: Cal imprimir volums molt grans, la qual cosa requerix modificacions considerables sobre les impressores convencionals. L'altre gran obstacle és el material: ha de ser combustible. Les impressores convencionals empren principalment plàstic (ABS o PLA), la qual cosa clarament no és una opció. I la tecnologia actual no contempla, de forma econòmica, l'ús d'altres materials.

A pesar de tot, hi ha avanços en este sentit. Un equip de professors de la UPV entre els que es troben Miguel Sánchez i Rubén Tortosa, als que conec bé perquè col·laborem des de fa temps, estan treballant a desenrotllar un material que es puga usar per a imprimir en 3D i siga combustible i sostenible. Fruit d'estes investigacions, l'any passat es va presentar el primer ninot imprés en 3D amb palla d'arròs. És sens dubte un gran èxit i marca el camí que s'ha de seguir, tot i que encara s'estiga lluny de la meta.

Quelcom que té una aplicació més immediata és l'ús de maquetes de falles impreses en 3D. Les maquetes

no es cremen i la seua dimensió permet que es puga emprar la tecnologia ja disponible. El progressiu ús de models digitals pot fer que els mateixos arxius que contenen els ninots que s'empraran per a fresar puguen utilitzar-se, canviant l'escala, per a produir maquetes impreses. Un exemple pioner, (de les falles de 2011!!) és la "falla més xicoteta del món", creada i impresa en 3D pel també pioner Xavi Herrero, de qui ja vaig parlar en el llibret de l'any passat.

Al meu parer, a pesar que en molts àmbits és ja una tecnologia d'ús habitual, la impressió 3D té encara molt de camí que recórrer abans de ser adoptada de forma generalitzada pel gran públic. És d'esperar que la seua incorporació al conjunt de ferramentes del sector faller és vaja produint conforme este camí és vaja completant.

Un model d'exemple...

Per a acabar, i a manera d'exemple d'aplicació de la Realitat Augmentada,

m'ha paregut interessant incloure un model en el llibret. La imatge de l'estendard de la Falla AC Plaça Rodrigo i Adjacents servix de marcador o referència sobre la qual es representarà un model 3D. Com a mostra he empleat un dels meus models.

Hi ha distintes plataformes, algunes d'elles gratuïtes, per a preparar este tipus de visualitzacions. En este cas he emprat BlippAR, per la qual cosa per a visualitzar el model és necessari descarregar l'aplicació corresponent.

Una vegada instal·lada l'aplicació, bastarà iniciar-la i enfocar amb el mòbil sobre la imatge inferior (l'estendard de la falla), per a visualitzar sobre la mateixa una figura en 3D. El model original està publicat en el meu blog, que podeu visitar a <http://zbrush.dpi.upv.es/wordpress/>

En enfocar el mòbil amb l'aplicació BlippAR en marxa, en la pantalla apareixerà un model 3D sobre esta imatge.

Estem encara en els inicis d'una nova forma de comunicar, per la qual cosa hi ha encara moltes coses a millorar. Potser en este mateix exemple hi haja hagut errades, però el camí marca eixa direcció, i d'una forma o altra les Falles poden aprofitar-ho per a ser més grans encara.

Premi Portal de Valldigna

Al millor poema líric d'un llibret de falla

Organitza | A.C. Falla Portal de Valldigna

Patrocina | Mandriladora Alpessa

Col·labora | Ajuntament de Tavernes de la Valldigna

69

El premi Portal de Valldigna pretén donar a conèixer la riquesa lírica que tradicionalment podem trobar als llibrets fallers de les diverses comissions. Al llarg de la història dels llibrets, hem pogut empatitzar amb les emocions dels autors de les poesies. Lloances a les Falleres Majors, als presidents, als monuments, als esdeveniments fallers,... hi poden ser premiades, perquè les falles com la lírica són emocions i sentiments.

Comissions nominades

- Falla Sant Nicolau “Mosquit” de Gandia amb “La cadència d’aquell lledoner” de Vicent Lloret Llopis
- Falla Barri Sant Francesc d’Oliva amb “Mambo” d’Àngels Gregori
- Falla Cambro de Tavernes de la Valldigna amb “A la Fallera Major Vicen Mifsud Almiñana” de Jose Antonio Martínez Giner
- Falla Vilanova de Gandia amb “Poema riuràsmic” de Raül Navarro
- Falla Plaça Prado de Gandia amb “Plaers anticipats” de Teresa Broseta

Poema guanyador

Falla | Vilanova de Gandia

Autor | Raül Navarro

Títol | Poema riuràsmic

Somrius, i res no dius.

Aguaites, amb traïdoria, la remor de la carn.

Cluques els ulls en albirar la presa.

Ja ensumes la temptadora possibilitat
de conquerir la derrota.

Però això ja ho sabies.

Hi desguassares la pell pudorosa

en aquell indret que esguarda

la lasciva serenitat.

Colpidora paciència la teua!

Somrius, i res no dius.

Jo t'odore l'atreviment, hi regalima.

El perseguisc assedegat, famolenc.

L'endevine umami, me l'empasse.

L'ardentor que em brolla a les nafres
em reconeix la ingesta del delit.

Somrius, i res no dius.

Premi Murta

Al millor microrelat d'un llibret de falla

Organitza | Junta local fallera d'Alzira
Patrocina | Junta local fallera d'Alzira
Col·labora | Ajuntament d'Alzira

El premi Murta és un microrelat on en poc espai descàrregues un contingut ple de raons perquè el lector es pare a llegir, on s'ha de tractar la nostra llengua amb exquisit tacte i demostrant què en un llibre de falla també la riquesa cultural i literària es pot expressar en un escrit curt directe amb humor i perquè no amb sensibilitat siga d'un monument, d'un acte o inclús d'un succés.

Comissions nominades

- Falla cambro Tavernes de la Valldigna amb “Camí de la Mascletà” de Sonia Ijarro Altur
- Falla Barri d'onda de Borriana amb “Pòlvora que no fa guerra” de Berta Hernández Pérez
- Falla la Marina de Sagunt amb “El Cant de la Sibil·la” de Pura Peris
- Falla Raval San Agustí de Cullera amb “Llàgrimes d'orgull” de Luis Gisbert Soriano
- Falla Plaça del forn d'Alzira amb “Estimat Diari” d'Andrea, Alberto, Elena, Paula i Ainhoa

Microrelat guanyador

Falla | Barri d'Onda de Burriana

Autor | Berta Hernández Pérez

Títol | Pólvora que no fa guerra

És la nit més tancada de l'any, el cel més obscur del mes de març. La gent, arremolinada, esperem amb gran expectació a la vora del riu; és el lloc de la pròxima batalla.

De sobte, se sent una gran canonada i esclata com una magrana. Una gran carcassa en el firmament deixa a tots bocabadats, trenca tots els alens, fa el silenci en tots els presents. Detonacions, olor de pólvora cremada en harmonia amb el foc que és poesia.

En una presó de metall esperen atrapats la pólvora i el sofre per ser alliberats, i així aplegar als núvols i les estrelles, passant a prop d'ells sense fer-los mal.

Comencen els focs d'artifici, ràfegues de xiulits, somnis de bellesa i deliris de festa. Sentim la fugacitat d'un coet que sembla un raig festiu que naix de terra, que rebenta en una pluja d'or i argent; és una pólvora que no fa guerra.

De sobte, una estrella vertiginosa gira i una gran palmera il·lumina el cel; cauen gotes roges i verdes,

gotes de mel i la lluna curiosa aguaita
i mira l'espectacle. Mescla de pólvora,
música, color i soroll que amb gran
deler ha preparat el mestre pirotècnic
al seu taller.

El soroll va fent-se més intens, el cel
s'ompli de milers de colors, de flames
i fum, al mateix temps que naixen
sentiments en els nostres cors. Se'ns
fa un nuc en la gola, les llums ens
fan vibrar per dins en un deliri de foc
ancestral.

A poc a poc en el cel es dissolen les
llampades, les flames acaben el seu
vol, es fa el silenci i descansa el cor.

Premis Mestre Ortibus

A la coherència i portada d'un llibret de falla

Organitza | Associació d'Amics del Mestre Ortifus

Patrocina | Pollos Planes

Col·labora | Falla Borrull Socors i impremta Novabernia-Diseñarte

77

«Les falles han de parlar» és una de les frases cèlebres del dibuixant Ortifus en les seues immersions en la festa de les Falles, provocant la sàtira en cada escena i mostrant una cohesió en el missatge. Per això, el Premi Mestre Ortifus vol potenciar el treball d'aquelles comissions que en el seu llibret, tant en la portada com en els continguts, plasmen esta coherència amb la crítica de la falla plantada a la seua demarcació, perquè és allò que volem fer desaparèixer amb el foc.

Comissions nominades al Premi a la coherència

- San Vicente de Paul - Diputada Clara Campoamor de València
- Plaça del Forn d'Alzira
- Juan Ramon Jiménez de Xàtiva
- El Canet de Cullera
- Plaça Major de Carcaixent

Comissions nominades al guardó a la millor portada

- San Vicente de Paul - Diputada Clara Campoamor de València
- Marqués de Montortal - Berní i Català de València
- Falles Populars i Combatives de València
- Barri Sant Francesc d'Oliva
- Malvarrosa - A. Ponz - Cavite de València

Guanyador premi coherència

Falla | AC Falla Plaça del Forn d'Alzira

Lema | 2018 DONES

Coordinació Llibret | Roberto Carlos i Ribera

ÍNDEX DE CONTINGUTS

Al tall d'inici.

De Pura Santacreu Berenguer (Màster en Assessorament Lingüístic i Cultura Literària U.V.).

Les dones (Introducció).

De Pepe Plà i Juan.

Salutació president 2018.

Pedro Novillo i Gómez.

Exaltació fallera major 2018.

Amparo Chaveli i Peris.

Exaltació cassolera 2018.

Ma Carmen Belsa i Presencia.

La Cassolera.

Article d'Elena Martínez i Moreno

Exaltació Angela Armiñana de Balaguer.

Cassolera 1993

Flors i florers.

Text de Susana Gisbert i Grifo (Fiscal)

Res és impossible. (Dones presidentes de falla).

Article de Jorge Gimeno i Doménech.

Dones artistes falleres.

Article d'entrevistes per Pepe Plà i Roberto Carlos.

La reproducció de la dona als cadafals fallers d'Alzira.

Assaig de Jordi Maravilla i Herraiz (Administrador del blog Corredor de Falles).

Açò és una perruqueria de dones.

De Cristi Alarte i Gomis (Grup de Teatre).

Dicciofeminari.

Article de Pura Santacreu Berenguer (Màster en Assessorament Lingüístic i Cultura Literària U.V.).

Els crits del silenci.

Text de Lluch García i Garay (Espectora).

Entrevista a Susana Gisbert Grifo (Fiscal de violència de gènere).

De Pepe Plà, Iván de la Merced i Roberto Carlos.

L'Associació de Juristes Dones d'Alzira.

Article escrit per l'Associació de Juristes Dones d'Alzira.

Això no millora xiques.

Article de Nuria Baeza i Roca (Doctora en Sociologia).

Grup de debat per la igualtat.

Article de Remei Pau i Fayos (Presidenta del Grup de Debat per la Igualtat d'Alzira).

El viatge.

Article sobre l'esclavitud i la prostitució en l'actualitat de Ma José Alós.

El carrer de les xiques.

Assaig sobre la prostitució al llarg de la història, de Pepe Plà.

Dones al carrer.

Article sobre els carrers d'Alzira amb nom de dona, de Pepe Plà i Juan.

Sabies que...

Article sobre Dones importants d'Alzira, escrit per Rubén Sebastián i Hidalgo (Periodiste)

Quan les dones anaven al magatzem.

D'Alfonso Rovira (Croniste Oficial d'Alzira).

Esboç i crítica monument gran.

Lema: El que aguanten les dones.

Artista: Rubén Gómez i Aranda.

Crítica: a càrrec de Xavier Barber i Asensi.

Cens i junta directiva de la falla.

Bloc llibret secció infantil

Salutació president infantil 2018.

Cayetano González Pellicer.

Una bona lectura val més que mil consells.

Recull de recomanacions lectores.

Juguem per la igualtat.

Exercicis i jocs sobre la igualtat per a xiquets i xiquetes.

Les xiquetes i el talent matemàtic.

Article escrit per Rafael Crespo (Vicerector d'estudis de Postgrau de la UV i coordinador del Programa ESTALMAT a la CV).

Amarga realitat.

Relat escrit per alumnes de 4t d'ESO del Centre Educatiu Xúquer.

Estimat diari.

Relat escrit per alumnes de 1er d'ESO del Centre Educatiu Xúquer.

Esboç i crítica monument infantil.

Lema: Dones.

Artista: Ramon Olivares.

Crítica: a càrrec de Xavier Barber i Asensi.

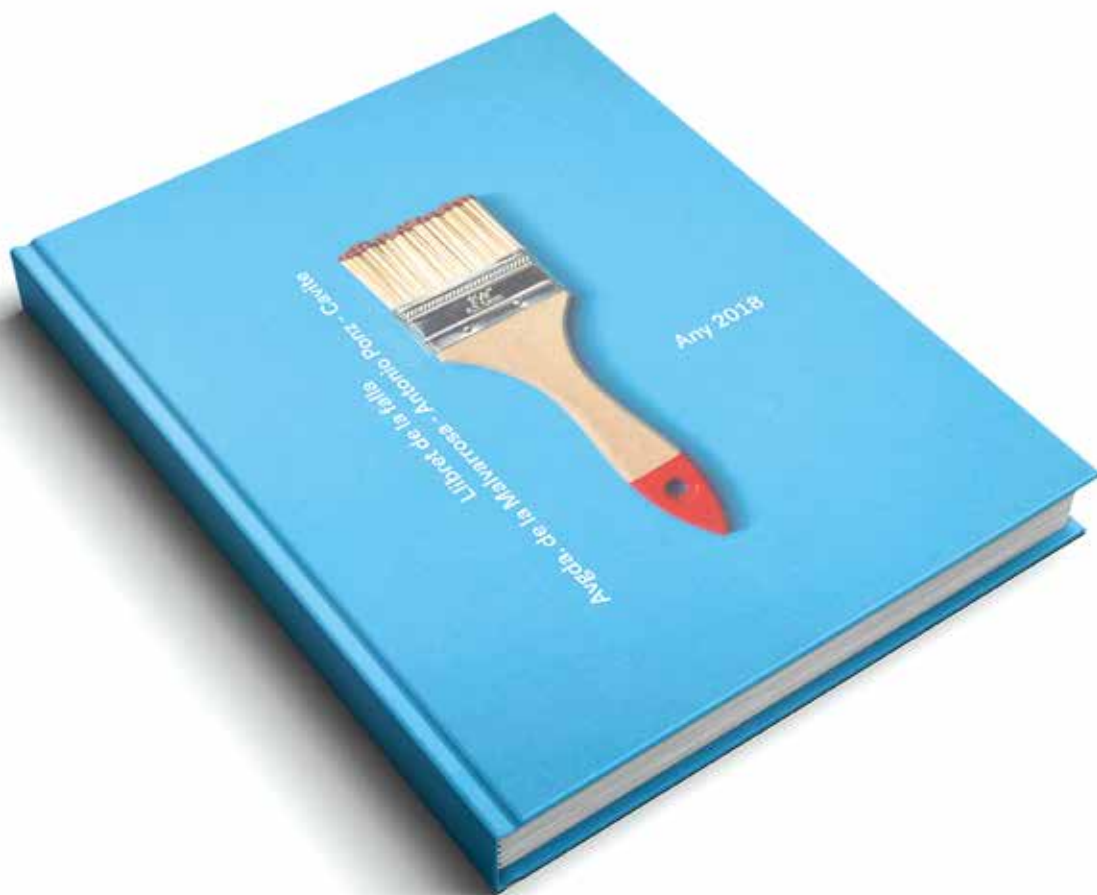
Imatges per al record.

Reportatge fotogràfic del darrer exercici.

Guanyador premi portada

Falla | Malvarrosa - A. Ponz - Cavite de València

Autor de la portada | Miguel Hache

Premis Climent Mata

A la millor maquetació d'un llibret de falla

Organitza | Junta local fallera de Xàtiva
Patrocina | Junta local fallera de Xàtiva
Col·labora | Ajuntament de Xàtiva

Al premi Climent Mata es valorarà el disseny de la publicació tenint en compte la maquetació, les il·lustracions, la temàtica gràfica escollida, l'originalitat i l'enginy. També es tindrà en compte l'enquadernació i la presentació (carpetes, accessoris, etc.). Encara que en cap moment es valora la part literària del llibre, els continguts escrits dels dibuixos i il·lustracions han d'estar redactats en valencià.

Comissions nominades al premi autonòmic

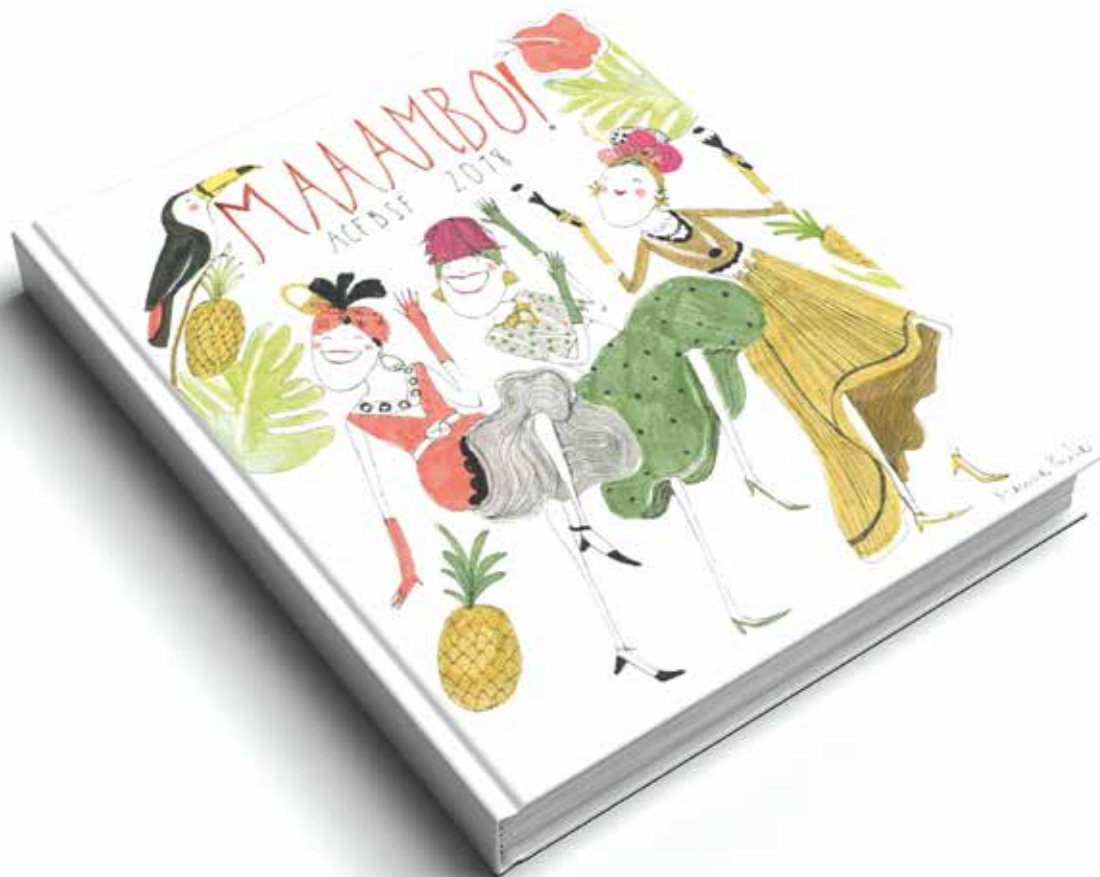
- San Vicente de Paul - Diputada Clara Campoamor de València
- Castielfabib - Marqués de Sant Joan de València
- Vilanova de Gandia
- Prado de Gandia
- Sant Francesc d'Oliva

Comissions nominades al premi local

- Selgas - Tovar
- Espanyoletto
- Sant Jordi

Guanyador premi autonòmic

Falla | Sant Francesc (Oliva)

Guanyador premi local

Falla | Sant Jordi (Xàtiva)

Premi Combat

Al millor contingut infantil d'un llibret de falla

Organitza | A.C. Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET)

Patrocina | Ajuntament de Torrent

Col·labora | Junta local fallera de Torrent

87

La FEDERACIÓ LLETRES FALLERES, i en el seu nom l'Associació Cultural Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET), amb la col·laboració de Junta Local Fallera de Torrent i el patrocini de l'Ajuntament de Torrent, convoquen la II edició del Premi COMFET al millor contingut infantil en un llibret de falla de la Comunitat Valenciana, amb l'objectiu de premiar el treball que fan les comissions falleres en els llibrets en la promoció de l'ús del valencià.

El present premi té com a finalitat reconèixer la qualitat dels continguts i disseny des del punt de vista pedagògic, didàctic i cultural en l'apartat infantil del llibret o llibret infantil independent editat per les comissions falleres. La concepció global dels treballs presentats han de dirigir-se a un públic infantil (faller o no faller).

Comissions nominades

- Falla Abu Masaifa (Xàtiva)
- Falla Plaça Chicharro (Borriana)
- Falla La Marina (Port de Sagunt)
- Falla Reis Catòlics (Silla)

Llibret guanyador

Falla | Reis Catòlics de Silla

Premi #PLF18

Al millor text satiricofaller breu

Organitza | Federació de les Lletres Falleres i Plataforma Malalt de Falles
Patrocina | Federació de les Lletres Falleres

91

El Premi #plf a un Text Satiricofaller Breu vol visualitzar la creativitat satírica en els nous canals de comunicació que oferixen les xarxes socials Twitter, Facebook i Google+. A banda del caràcter satíric (i també faller), es té en compte la cohesió, la creativitat i el valor literari del text obtingut.

Piulada guanyadora:

Piulades finalistes:

 Bego Garrido Picher
@begarpic Seguir

- I tu a que et dediques?
+ Sóc fotògrafa, community manager i escriptora.
- Aleshores tindràs bon sou.
+ Volia dir que sóc Delegada d'Audiovisuals i Xarxes Socials i Delegada de Llibret.
- Ho lamente.

#plf18

12:31 - 13 feb. 2018

1 Retweet 7 Me gusta

 adrian forner garcia
@adriafor Seguir

Quin nivell a l'exposició del ninot! Ninots super crítics, satírcs, enginyosos...
-I bé?
-He votat al membre de JCF, era molt real.
#plf18

1:00 - 8 feb. 2018

1 Retweet 4 Me gusta

 JG Figueres
@jgfigueres Seguir

- Tendinitis crònica al dit gros de la mà. Com collons agafes la cassalla?
- No es de la cassalla, sinó és d'entrar a issuu per a veure llibrets #Plf18

4:54 - 15 feb. 2018

1 Me gusta

 Parla'm
@parlamVLC Seguir

Vies i trens han mos desigs complir quan de matí me'n vaig a treballar. Ja previngut, m'emporte l'esmorzar, que algun retard em tocarà patir.
#PLF18 @LletresFalleres

2:25 - 13 dic. 2017

 Rafa Tortosa Garcia
@rafatorosa76 Seguir

Dia 1. Com portes l'article? Hui el tens. Dia 5. Com va? Dona'm 5 minuts. Dia 9. Ja el tens Pep? Jo no sóc Pep. Dóna igual envia-me'l [#plf18](#)

22:27 - 12 feb. 2018

1 Retweet 11 Me gusta

  1 11

 Col·lectiu Sinià
@CollectiuSinia Seguir

Massa susceptibles amb la sàtira fallera les dones, els gais i altres col·lectUN NINOT A IMATGE DE SANT VICENT, AL CENSURAMÒBIL!! [#plf18](#)

1:10 - 14 feb. 2018

2 Retweets 6 Me gusta

 2 2 6

 Juanjo Medina Bonilla
@Juanjo_MedBon Seguir

-Extra factura mòbil: 40€
-Extra gasoil: 35€
-Extra manicura de mossegar-se les ungles: 20€
-Sopar per als jurats del Plf18: 1325, 87€
-Regals per a Conselleria: 572€
L'arreó final de la temporada de llibrets no té preu.
[#totperelmeullibret](#) [#plf18](#)

2:30 - 14 feb. 2018

1 Retweet 6 Me gusta

  1 6

 Cris
@crismayorvallet Seguir

Per a fer un bon llibret i emportar-te un pessiguet t'han d'escriure els de l'Adef i fins a Pere Fuset. [#Plf18](#)

10:44 - 6 feb. 2018

1 Retweet 4 Me gusta

 1 1 4

 Tomas Palomares
@tpalomares Seguir

S'heu parat a pensar que fins al ninot menys votat de l'exposició, l'han votat més persones que al nostre rei i al seu emèrit pare? [#plf18](#)

6:13 - 13 feb. 2018

1 Retweet 4 Me gusta

 1 1 4

Premi Lletres Falleres

Al llibret de falla +complet

Organitza | Federació de les Lletres Falleres

Patrocina | Diputació de València

Col·labora | Acadèmia Valenciana de la Llengua AVL

La FEDERACIÓ LLETRES FALLERES, amb la col·laboració de la Diputació de València, convoquen el PREMI LLETRES FALLERES, al llibret de falla +complet, amb l'objectiu de premiar el treball que fan les comissions falleres utilitzen el llibret com a vehicle de comunicació en valencià.

Comissions nominades:

- Plaça del Forn (Alzira)
- Sagrada Família – Corea (Gandia)
- J. Ramon Jiménez (Xàtiva)
- Sant Valerià (Torrent)
- Sant Francesc (Oliva)

Llibret guanyador

Falla | AC Falla Plaça del Forn d'Alzira

Lema | 2018 DONES

Coordinació Llibret | Roberto Carlos i Ribera

FESTa **DE LES**
LLETRES
FALLERES

ACADÈMIA
VALENCIANA
DE LA
LLENGUA